

**LATVIJAS
RADOŠO
SAVIENĪBU
PADOME**

Pētījums

Kultūras periodikas finansējums Latvijā

Latvijas Radošo savienību padome

Rīga, 2016

Pētījums tapis projekta “Latvijas Radošo savienību padomes kultūrpolitikas īstenošana un kultūras nozares pārstāvniecība” ietvaros, kas 2016. gadā finansēts VKKF mērķprogrammā “Profesionālu nevaldības kultūras organizāciju atbalsts”.

Pētījums „Kultūras periodikas finansējums Latvijā”
© Latvijas Radošo savienību padome, 2016
© Haralds Matulis, Kārlis Vērpe, 2016

Saturs

1. Ievads.....	4
2. Pētījuma mērķis un metodes.....	5
2.1. Pētījuma priekšmets un pētījuma mērķis.....	5
2.2. Izmantotās metodes.....	5
3. Kultūras periodikas raksturojums.....	7
4. Valsts finansējums kultūras periodikai.....	9
4.1. Kultūras ministrijas finansējums.....	9
4.2. Valsts kultūrkapitāla fonda finansējums.....	9
5. Kultūras mediju un publicistu viedoklis par autoru atlīdzību lielumu...13	
5.1. Mediju pārstāvju viedoklis par esošo un adekvāto atlīdzību.....	13
5.2. Publicistu viedoklis par esošo un adekvāto atlīdzību.....	14
6. Autoru atlīdzību veidošanās process.....	18
6.1. Radošās industrijas ietekme uz autoru atlīdzību.....	18
6.2. Autoru un redaktoru attiecības.....	19
6.3. Rakstīšana kā hobijs.....	20
6.4. Kad un kā tiek apspriesta atlīdzība par rakstu.....	21
6.5. Autoru iespējas dažādos medijos.....	22
6.6. Autoru pašvērtējums un interešu pārstāvība.....	25
7. Redakciju atalgojums.....	26
8. Pētījuma secinājumi.....	28
9. Rekomendācijas kultūras periodikas situācijas uzlabošanai.....	31
9.1. Kultūras periodikas nozares vienošanās par labo praksi.....	31
9.2. KKF mērķprogramma “Pētnieciskā kultūras žurnālistika”.....	32
9.3. Labās prakses finansiālā ietekme.....	33
10. Pētījumā izmantotie jēdzieni un saīsinājumi.....	34

1. Ievads

Kultūras periodika ir būtiska sabiedrisko procesu daļa. Tās uzdevums ir ne vien sekot līdzi aktuālajiem kultūras notikumiem, ievīt tos plašākā kontekstā, bet arī radīt kvalitatīvu un daudzveidīgu mediju vidi, kā arī izkopt valodu, kurā runājam un domājam.

Mediju loma ir tikai augusi līdz ar interneta tehnoloģiju viestajām izmaiņām tajā, kā cilvēki apgūst notiekošo un zināšanas. Tāpat mediju lomu un atbildību pastiprina šībrīža ģeopolitiskās norises, informācijas un valodas loma dažādu ideoloģiju sadursmēs un diskusijās. Kvalitatīvai sociālpolitisko procesu analīzei kultūras medijiem var būt noteicoša loma tajā, ko šodien mēdz dēvēt par informācijas karu, un kvalitatīva mediju telpa ir nozīmīgs priekšnoteikums valsts un sabiedrības identitātei un attīstībai.

Līdz ar jauno tehnoloģiju ienākšanu un globalizāciju mediju loma potenciāli aug, taču to pašu iemeslu dēļ mediju profesionālais statuss piedzīvo eroziju ne vien Latvijā, bet arī starptautiski. Darba apmaksas likmes kļūst arvien neatbilstošākas paveiktajam darbam: kultūras medijos īpaši tas attiecas uz publicistiem, ārštata autoriem (*freelancer*), bet arī uz mediju štata darbiniekiem. Atlīdzības un kvalitātes krituma savstarpējā saistība pazemina simbolisko kapitālu, ko agrāk piešķīra rakstītam vārdam, veicinot uzskatu, ka par to maksāt arī nav iemesla. Tas turpina pazemināt kvalitātes līmeni medijos un īpaši apdraud neatkarīgas žurnālistikas pastāvēšanu.

Šis pētījums ir veltīts kultūras periodikas situācijai Latvijā: kā un kādā apjomā tā tiek finansēta; kā situāciju vērtē jomā iesaistītie cilvēki – autori, mediju pārstāvji, finansējuma piešķirēji; kādi ir pozitīvie aspekti un ko būtu nepieciešams uzlabot. Līdz ar to pētījumam vienlaikus ir izzinošs un rekomendējošs raksturs. No vienas puses, tas ir paredzēts situācijas fiksēšanai un skaidrošanai. No otras puses, pētījuma sākotnējais mērķis bija identificēt pozitīvās prakses, problēmas un apsvērt iespējamus risinājumus, lai situāciju uzlabotu. Tā Rekomendāciju daļā sniegti konkrēti ieteikumi, ko iespējams darīt, lai situāciju kultūras periodikas jomā uzlabotu.

2. Pētījuma mērķis un metodes

2.1 Pētījuma priekšmets un pētījuma mērķis

Pētījuma priekšmets ir kultūras periodikas finansējums Latvijā, tā piešķiršanas mehānismi un pamatojums, piešķirtā finansējuma sadalījums medija dažādo funkciju nodrošināšanai, īpaši pievēršot uzmanību atlīdzības politikai radošā satura nodrošinātājiem – mediju redakcijām un rakstošajiem autoriem. Pētījumā pievērsta uzmanība tam, kā un cik lielā mērā tieši finansējums nosaka kultūras periodikas statusu pašu jomā iesaistīto vidū, kā arī šī darba izpratni. Tajā pat laikā finansējumu, tā apriti un ietekmi nav iespējams skatīt atrauti no kultūras jomā valdošajiem priekšstatiem par kultūras periodiku, līdz ar to finansējums parādās kā centrālais izpētes priekšmets plašākā jautājumu un problēmu tīklā.

Pētījuma mērķis ir izveidot pārskatu par esošo situāciju kultūras periodikas finansēšanā Latvijā, iezīmējot gan pozitīvās praksēs, gan pamatproblēmas, gan iespējamus risinājumus. Pētījumam ir gan izziņošs, gan rekomendējošs mērķis.

Kas attiecas uz pētījuma izziņojošo mērķi, uzmanība tiek pievērsta periodikas finansējumam, tā apjomam vairāku gadu griezumā, piešķiruma un izmantojuma nosacījumiem un piešķiršanas veidam. Tāpat pētījumā tiek apkopotī un analizēti jomā iesaistīto uzskati par esošo situāciju, tās pozitīvajiem aspektiem un trūkumiem, jomā iesaistīto paštēls un periodikas darba izpratne.

Kas attiecas uz pētījuma rekomendējošo mērķi, tad pētījuma noslēgumā formulēti praktiski ieteikumi, ko būtu iespējams darīt, lai esošo situāciju uzlabotu. Pētījuma veicēji vadījās no uzskata, ka pozitīvu pārmaiņu ierosināšanai nepieciešama visu procesā iesaistīto pušu – mediju redakcijas, rakstošie autori, finansējuma piešķirēji (Kultūras ministrija, Kultūrkapitāla fonda eksperti) – līdzdalība, diskusija un vienošanās. Tāpēc rekomendācijās formulētie ieteikumi atspoguļo nevis ideālo rezultātu, bet reālus pirmos soļus situācijas uzlabošanai, kur atbildība un slodze to īstenošanā vienlīdz sadalās gan uz finansējuma piešķirējiem, gan mediju redakciju pārstāvjiem, gan rakstošajiem autoriem.

2.2. Izmantotās metodes

Tā kā pētījuma sākotnējais mērķis bija praktiski orientēts – izziņāt esošo situāciju un rast konkrētus risinājumus esošām problēmām – tad pētījuma lauks un izmantotās metodes netika stingri noteiktas pirms tam, bet paplašinājās pētījuma gaitā. Pamatā tika izmantotas kvalitatīvās pētniecības metodes – daļēji strukturētas intervijas ar respondentiem.

Notika viena *fokusgrupas diskusija* (27.01.2016), kurā piedalījās 8 dalībnieki. Pieci dalībnieki pārstāvēja dažādu kultūras mediju redakcijas un trīs dalībnieki bija šobrīd aktīvi rakstošie autori. Daļa redakciju pārstāvju paši agrāk bija darbojušies vai paralēli saviem redakcijas pienākumiem turpina darboties kā rakstošie autori. Redakciju pārstāvji tika aicināti tādi, lai būtu pārstāvēti dažādu kultūras nozaru mediji, gan arī pārnozariski kultūras mediji. Rakstošie autori tika aicināti tādi, kas jomā strādā pietiekami ilgi un raksta vai ir rakstījuši dažādiem medijiem. Starp fokusgrupas dalībniekiem bija vairāki, kas ir bijuši eksperti *Valsts kultūrkapitāla fonda* (KKF) komisijās un lēmuši par finansējuma piešķiršanu periodikas projektiem,

tāpat vairāki dalībnieki bija piedalījušies *Kultūras ministrijas (KM)* konkursos par finansējumu kultūras medijiem. Fokusgrupas diskusijas mērķis bija apspriest un formulēt jomas pamatproblēmas, pozitīvos piemērus un iespējamus soļus situācijas uzlabošanā.

Tika veiktas *daļēji strukturētas intervijas* ar rakstošajiem autoriem, redakciju pārstāvjiem, kā arī KM un KKF darbiniekiem. Interviju mērķis bija noskaidrot situācijas vērtējumu no dažādām pusēm, katram aktuālākās tēmas, kā arī uzzināt konkrētus faktus. Intervijas notika gan klātienē, gan e-pastu formā, ar lielāko daļu informantu sazinoties vairākkārt.

Tika veikta rakstošo autoru un redakciju pārstāvju *aptauja* par esošo un adekvāto atalgojumu par noteiktiem rakstu tiptiem. Aptaujas mērķis bija noskaidrot autoru atlīdzību apjomu un salīdzināt redakciju un rakstošo autoru redzējumu par esošo un adekvāto atalgojumu. Respondenti tika aicināti arī papildināt un komentēt brīvā formā par būtiskiem momentiem savā darbā un atalgojuma veidošanās procesā. Rakstošo autoru aptaujā iegūtie dati pēc tam tika apkopoti divās kategorijās – esošā un adekvātā atlīdzība par *recenziju* un par *pētniecisku rakstu*.

Tika veikta *dokumentu analīze*, pamatā KKF un KM finansēšanas līgumi un saturiskās un finanšu atskaites. Tas ļāva iegūt: salīdzinājumu, kādas prasības dažādi finansējuma piešķirēji attiecina uz periodikas projektiem; kā atšķiras periodikas projektu saturs un noformējums dažādās KKF nozarēs un starpnozāres projektiem; cik liels ir mediju pieprasītais finansējums KKF projektos, kādām tēriņu pozīcijām, cik lielā mērā pieprasījums tiek apmierināts, un kādām pozīcijām tas tiek tērēts precizētajās tāmēs. Dokumentu analīze ļāva salīdzināt izmaksāto atlīdzību apjomu ar aptaujā redakciju un rakstošo autoru uzrādītajiem skaitļiem.

3. Kultūras periodikas raksturojums

Šī pētījuma ietvaros ar kultūras periodiku tiek saprasts – *periodiski iznākoši, drukāti vai interneta, kādas kultūras apakšnozares vai pārnozariski mediji*. Pētījumā netika plašāk apskatīta kultūras žurnālistika televīzijā un radio, kas arī spēlē ļoti nozīmīgu lomu kultūras notikumu atspoguļošanā un aktuālu tēmu analizē. Šādu pētījuma ievirzi vispirmām kārtām noteica pētījuma pragmatiskais mērķis – fiksēt situāciju, galvenās problēmas un formulēt reāli veicamus soļus situācijas uzlabošanai, kas ir izdarāmi kultūras nozares ietvaros. Tāpēc orientējamies uz medijiem, kas primāri ir piederīgi kultūras nozarei un visu finansējumu vai būtisku tā daļu saņem no kultūras nozares institūcijām, KM un KKF.

Pētījuma mērķgrupa – *periodiski iznākoši, drukāti vai interneta, kādas kultūras apakšnozares vai pārnozariski mediji* – ir iedalāma divās galvenajās grupās:

kultūras apakšnozaru periodiski iznākoši mediji, kas saņem finansējumu no KKF: *Domuzīme, Punctum, Mūzikas Saule, Dance.lv, Teātra Vēstnesis, krodors.lv, Kino Raksti, Studija, Foto Kvartāls, (ku)š!, Arterritory.com, Echo Gone Wrong, Latvijas Architektūra, Rīgas Laiks, Kurzemes vārds* pielikums *Kultūras pulss, Veto Magazine, A12* – kopā 17.

pārnozariski kultūras mediji, kas saņem līdzfinansējumu no KM: *Kultūras Diena, Latvijas Avīzes* izdevums *Kultūrziņas, Satori* – kopā 3.

Pārnozariski mediji, kuros ir regulāra kultūras sadaļa, ir arī *Neatkarīgā Rīta Avīze* un *Ir*; šie divi mediji šobrīd valsts finansējumu kultūras žurnālistikas veidošanai nesaņem.

Latvijas valsts finansē kultūras periodiku caur Kultūras ministriju un Valsts Kultūrkapitāla fondu. Valsts finansējums ir izšķiroši būtisks visiem no KKF finansētajiem kultūras medijiem, kuriem nav nekāda cita līdzfinansējuma vai tas ir salīdzinoši neliels.

No KM līdzfinansētie trīs kultūras mediji – *Kultūras Diena, Latvijas Avīzes* izdevums *Kultūrziņas, Satori* – uzrāda būtisku privātā finansējuma daļu. Kāda precīzi ir valsts/privātā finansējuma attiecība šajos trijos kultūras izdevumos no līgumiem un atskaitēm nav precīzi nosakāms, jo par privāto finansējuma daļu saņēmējiem nav pienākums informēt KM. Tāpat arī KKF projektos par privāto finansējumu zināmi tikai tie dati, ko projekta iesniedzējs vēlas uzrādīt, turklāt šādos gadījumos parasti tiek uzrādīts finansējuma kopējais apjoms, neatšifrējot sīkāk līdz katrai pozīcijai.

Kultūras periodikas mediju skaitu un to saturu nosaka gan pieprasījums, gan vēsturiskās tradīcijas. Vēsturiski katrā kultūras apakšnozarē bijis savs drukāts medijs, vai pat vairāki, un to turpināšanās daudziem iesaistītajiem šķiet būtiska un pašsaprotama. Paralēli rodas jaunas iniciatīvas, kas lielākoties ir interneta vidē strādājoši kultūras mediji. Runājot par pieprasījumu, tas ir pašas kultūras apakšnozares pieprasījums pēc kvalitatīva satura un aktuālo notikumu atspoguļošanas. Līdzīgi kā citiem profesionālās mākslas projektiem Latvijā, arī kultūras periodikā auditorija ir salīdzinoši neliela, un mēs nevaram runāt par tirgus situāciju, kur pieprasījums regulē piedāvājumu, nodrošinot kvalitatīvu produktu, kas spēj sevi atpelnīt. Tas attiecas īpaši uz interneta medijiem, par kuru lietošanu pierasts nemaksāt, taču arī drukātajiem kultūras medijiem pašu ieņēmumi ir pārāk mazi, lai būtu rentabli.

Līdz ar to valsts finansējums šobrīd un pārskatāmā nākotnē ir vienīgais modelis, kas var nodrošināt kultūras periodikas pastāvēšanu Latvijā.

Ierobežota finansējuma apstākļos kultūras mediji izjūt lielu spiedienu pamatot savu pastāvēšanu, jo to iznākšanai nepieciešamais finansējums ir salīdzinoši liels, salīdzinot ar to, ko nozares KKF komisijas var piešķirt visam radošā procesa nodrošinājumam. Iznākšana interneta vidē dažkārt tiek skatīta kā risinājums. Ekonomiskās krīzes laikā liela daļa drukāto mediju pārstāja iznākt, citi samazināja apjomu un iznākšanas biežumu, daži pārgāja uz interneta versiju, piemēram, *Foto Kvartāls*, *Kino Raksti*. 2016. gadā gandrīz visiem drukātā formā iznākošajiem medijiem ir arī interneta vietne, kur tiek publicēts nedaudz atšķirīgs saturs, mazākā apjomā, vai ar laika nobīdi, tā pamatojot drukātā izdevuma ekskluzivitāti.

KKF nozaru komisiju attieksme pret to, vai labāk ir medijs drukātā formā vai elektroniskā versijā, ir dažāda. Par labu drukātajai formai izskan šādi argumenti:

- nozarē jāpatur vismaz viens drukāts medijs, kas atspoguļo procesus;
- drukāta medija saturs ir augstvērtīgāks, ir iespējams uzturēt kvalitātes līmeni;
- tikai medija drukātā forma, papīrs, poligrāfija, krāsas ļauj pa īstam atspoguļot un izbaudīt saturu, piemēram, literatūrā, vizuālajā mākslā;
- drukātā medija pastāvēšana nodrošina nozares procesu atspoguļojuma nepārtrauktību, tradīciju pārmantošanu, saglabāšanu un arhivēšanu bibliotēkās, ko nenodrošina interneta mediji, kuru saturs mēdz aiziet nebūtībā, kad interneta medijs pārtrauc savu darbību.

Par labu interneta versijai izskan šādi argumenti:

- atkrīt tipogrāfijas un piegādes izmaksas;
- elastīgākas satura plānošanas iespējas, var atspoguļot nozares aktualitātes pa dienām;
- interneta platforma ir mūsdienīgāka, ļauj izmantot sociālos medijus, auditorija aizvien mazāk lasa papīra žurnālus, pieprasa interaktīvu saturu;
- interneta mediji uzrunā plašāku un daudzveidīgāku auditoriju.

Novērojama tendence konkursos piešķirt interneta medijiem salīdzinoši mazāku finansējumu, kas raksturo ne tikai mazākas izmaksas, bet, iespējams, arī viedokli, ka interneta medijs ir mazāk kvalitatīvs un lētāk uzturams. Gan no finansējuma piešķirējiem, gan mediju redakcijām novērojams, ka tekstiem drukātos medijos paredz vidēji lielākas atlīdzības autoriem, nekā par tāda paša apjoma tekstiem interneta medijos. Iespējams, tas saistīts ar priekšstatu, ka interneta medijos publicētie teksti ir mazāk kvalitatīvi. Tomēr ņemot vērā, ka Latvijā autori, kas publicējas nozares drukātajos medijos, ir tie paši, kas publicējas arī nozares interneta medijos, arguments par zemāku kvalitāti nešķiet īsti pamatots.

4. Valsts finansējums kultūras periodikai

4.1. Kultūras ministrijas finansējums

Kultūras ministrija programmas *Par atbalstu daudzpusīgai kultūras atspoguļošanai drukātajos un/vai interneta kultūras medijos* ietvaros finansē trīs kultūras medijus.

Šis finansējums tika iedibināts kultūras ministres Sarmītes Ēlertes laikā, lai atbalstītu kvalitatīvu kultūras žurnālistiku. Konkursa pieteikumus izvērtē komisija, kurā ir gan KM pārstāvji, gan kultūras nozares un mediju eksperti. Finansējuma apjoms pa šo laiku ir palicis nemainīgs, kā tika izveidots sākumā – 50 000 Ls. Pirmajā konkursā finansējumu izcīnīja viens medijs, laikraksta *Diena* pielikums *Kultūras Diena*.

2014. gadā notikušajā konkursā uz trim gadiem (2015–2017) ikgadējs finansējums sekojošā apmērā tika piešķirts trim izdevumiem – *Kultūras Dienai un Izklaidei* (29 880 eiro), *Latvijas Avīzes* izdevumam *Kultūrzīmes* (29 780 eiro) un interneta žurnālam *Satori* (11 376 eiro).

Šis no KM puses ir funkciju deleģējuma līgums – mediji apņemas veikt līgumā minētās funkcijas. Saturiskajā un apjoma ziņā līguma prasības šiem trim izdevumiem ir vienādas – nodrošināt līdzsvarotu, proporcionālu, analītisku žurnālistiku, starpdisciplināras tēmas, veidot diskusijas, publicistikā iesaistīt dažāda veida profesionāļus.

Piešķirtais finansējums veido tikai daļu no funkciju veikšanai nepieciešamā finansējuma un katrs no atbalstītajiem medijiem tērē to atšķirīgām pozīcijām: *Kultūrzīmes* tikai tipogrāfijas un piegādes izdevumiem, *Satori* atlīdzībām autoriem, *Kultūras Diena* pamatā satura veidošanas un tipogrāfijas izmaksām. Kalendārā gada beigās mediji iesniedz saturisko atskaiti par gada laikā paveikto un uz šīs atskaites pamata saņem finansējumu nākamajam gadam trīs gadu periodā.

2017. gadā plānots nākamais atklātais konkurss uz trīs gadu periodu (2018–2020), kur varēs pieteikties gan šobrīd atbalstītie, gan citi mediji, kas atbilst konkursa nosacījumiem. Programmas konkursa nolikumā kultūras medijs tiek definēts kā “...publiski pieejama, regulāri aktualizēta un/ vai iknedēļas periodiski publicēta atsevišķa platforma, kas nodrošina daudzveidīgas informācijas radīšanu par kultūras procesiem, kultūras apakšnozaru aktualitātēm, norisēm, notikumiem, vērtējumiem, viedokļiem un tās pieejamību plašai auditorijai.”

4.2. Valsts kultūrkapitāla fonda finansējums

KKF finansējumu saņem kultūras mediji visās kultūras apakšnozarēs un starpnozārē. Kultūras nozaru un attiecīgo KKF nozaru komisiju pārstāvju attieksme pret kultūras mediju finansēšanu ir atbalstoša. Princīpu līmenī visi piekrīt, ka ir nepieciešams kvalitatīvs medijs, kas atspoguļo procesus un veicina diskusijas par nozīmīgām tēmām.

Lielākā grūtība ir nozares nepietiekamais kopējais finansējums; šādā situācijā liels mediju projekts, kur medijs prasa 30 000 – 60 000 eiro gada darbības nodrošināšanai, liek nozares komisijai izšķirties, vai vispār var atļauties atvēlēt tik lielu summu, neapdraudot pārējo projektu un radošā procesa īstenošanu. Šādā

situācijā saasinās jautājumi par konkrētā medija kvalitāti un aktualitāti nozarei. Īpaši nozarēs, kas pašas ir ļoti neviendabīgas. Ņemot vērā KKF projektu vērtēšanas specifiku – atbalstīt vai neatbalstīt – KKF ekspertu iespējas ietekmēt projektu saturu un kvalitāti ir ierobežotas. Neapmierinoši projekti tiek noraidīti un no atlikušajiem labākie projekti tiek atbalstīti pieejamā finansējuma robežās. Projekta neatbalstīšana kalpo par mudinājumu projekta iesniedzējam to pārdomāt un pārstrādāt to kvalitatīvāk. Periodiskas gadījumā izšķiršanās par projekta noraidīšanu komisijai ir grūtāka, apzinoties, ka finansējuma nepiešķiršana attiecīgajā konkursā var nākamo triju mēnešu laikā izbeigt šī kultūras medija eksistenci, nesagaidot nākamo konkursu un uzlabojumus. Tāpēc par šādu soli komisijas izšķiras reti.

Daļa mediju finansējumu pieprasa katrā regulārajā konkursā, citi reizi gadā uzreiz visam nākamajam periodam. Tas atvieglo medija iznākšanu un plānošanu. Dažās nozarēs finansējums nākamajam gadam tiek piešķirts jau iepriekšējā gada konkursā, radot vēl prognozējamāku plānošanu medijam un ļaujot veikt abonēšanas kampaņu.

Kopumā mediju pārstāvji pauž uzskatu, ka piešķirtais finansējums ir nepietiekams kvalitatīvas darbības nodrošināšanai. Saņemot piešķirumu, kas ir ļoti nepietiekams, mediji ir grūtas izvēles priekšā – atteikties no tā un pārtraukt iznākšanu? Tādi gadījumi laiku pa laikam notiek, kad medijs pārtrauc eksistenci un vairs neiesniedz projektus KKF, jo neredz iespēju esošā atbalsta ietvaros turpināt darbību.

Daudz izplatītāks scenārijs ir nepietiekamā finansējuma pieņemšana un mēģinājumi optimizēt izmaksas. Tā kā tipogrāfijas izdevumi un citi rēķini nav atceļami, tad samazināt nākas radošā darba izmaksas – redakcijai un autoriem. Tas noved pie situācijas normalizācijas – gan redakcija, gan autori pierod pie jaunā *status quo* un arī nozares komisijas turpina piešķirt šāda apjoma finansējumu, redzot ka medijs ir izdzīvojis.

Finansējuma pakāpenisks palielinājums kultūras medijiem iespējams vienīgi pie KKF finansējuma pieauguma, kas redzams datos par 2013. – 2015. gadu. Taču arī tad finansējuma pieaugums nozares kultūras medijam nav pašsaprotams – ir nepieciešams uzrādīt aktīvu darbību, labus rezultātus un nemitīgi publiski atgādināt par katastrofālo situāciju.

Kultūras periodikas marginālais statuss citu nozares projektu starpā – proti, ekspertu ieskatā tā noteikti būtu atbalstāma, taču nav prioritāri atbalstāmo iniciatīvu augšgalā, turklāt prasītais finansējums ir salīdzinoši ļoti liels – raisa diskusijas, vai labāk būtu nepieciešama atsevišķa mediju mērķprogramma KKF. Šāda mērķprogramma samazinātu spriedzi nozarēs, lemjot par salīdzinoši lielajiem finansējuma piešķirumiem medijiem. Tas varētu nodrošināt salīdzināšanas iespējas mediju projektu starpā un līdzvērtīgākus piešķirumus līdzīgām pozīcijām: redakcijas atalgojums, autoru atlīdzības par noteikta apjoma tekstiem, tipogrāfijas un mārketinga izmaksas.

Tomēr mediju pārstāvji lielākoties ir piesardzīgi par šādu pārnozaru mērķprogrammu. Kā pārnozarisku mediju ekspertu komisija spēs izvērtēt katra konkrētā medija nepieciešamību un nozīmību kultūras apakšnozarei? Tāpat nav skaidru kritēriju, kā sadalīt starp nozarēm šādas hipotētiskas mērķprogrammas finansējumu. Līdz šim KKF praksē lietotais paritātes princips finansējuma sadalījumā starp nozarēm var novest pie rezultāta, ka atsevišķu nozaru mediju finansējums pat samazinās, kamēr citās nozarēs būtu goda lieta radīt nozares izdevumu, pat ja dabiska pieprasījuma līdz šim pēc tāda nav bijis.

	2009.gada PERIODIKA (piešķirumi 2008./2009.gads)	2010.gada PERIODIKA (piešķirumi 2009./2010.gads)	2011.gada PERIODIKA (piešķirumi 2010./2011.gads)	2012.gada PERIODIKA (piešķirumi 2011./2012.gads)	2013.gada PERIODIKA (piešķirumi 2012./2013.gads)	2014.gada PERIODIKA (piešķirumi 2013./2014.)	2015.gada PERIODIKA (piešķirumi 2014./2015.)
Literatūra							
<i>Karogs</i>	106715.00	24473.00					
<i>Zilīte un Ezis</i>		4268.00	5691.48				
<i>Latvju teksti</i>		8964.00	17074.00	16087.00	39840.00	40512.00	55000.00
<i>Oļāts</i>		1017.00	996.00	1138.00	1138.00		
<i>Vārds</i>				1707.00	9960.00		
<i>Tirraksts</i>					11383.00		
Rīgas almanahs				2219.00	1422.00	2500.00	2500.00
Domuzīme							37000.00
Punctum						10000.00	20000.00
Mūzika un dejas māksla							
Mūzikas Saule	96044.00	30520.00	28457.00	34149.00	31303.00	28000.00	29000.00
<i>Laikraksts "Diena". Akadēmiskās mūzikas Ābolu ķocis</i>	7114.00	1422.00					
Dance.lv			3984.00	4410.00	5691.00	5400.00	8000.00
Teātra māksla							
<i>Teritorija</i>	4837.00		4980.00				
Teātra vēstnesis	61610.00	14228.00	7114.00		21343.00	21308.00	37000.00
kroders.lv			9960.00	10671.00	16363.00	10000.00	10000.00
Filmu māksla							
Kino Raksti	51223.00	28457.00	12805.00	17074.00	17074.00	21075.00	10000.00
Vizuālā māksla							
Studija	85372.00	89311.00	52646.00	55492.00	58323.00	32600.00	38000.00
<i>Žurnāls "Baltic Art Review"</i>	1422.00						
Foto Kvartāls	76485.49	36759.00	17074.00		11383.00	9000.00	17500.00
Izdevums (ku)š!			1422.00	6047.00	4908.00	3700.00	5000.00
www.artteritory.com					1422.00	2000.00	
<i>Echo gone wrong</i>							1500.00
Kultūras mantojums							
<i>Muzeju vēstnesis</i>	2845.00	2845.00					
Mākslas vēsture un teorija	22766.00	7114.00		7825.00	6410.00	4900.00	8230.00
Latvijas Vēstures institūta žurnāls		7448.00	7114.00	2134.00	9391.00	11000.00	8000.00
Latvijas arhīvi			4980.00	2845.00	4268.00	6850.00	3850.00
Muzeja raksti					2134.32		3000.00
Tradicionālā kultūra							
Letonica	3557.20	3329.54	2305.07	1849.74	1992.03		2300.00
Dizains un arhitektūra							
Latvijas Arhitektūra		5264.66	17786.00	14228.80	25611.84	28100.00	43586.00
<i>Dizaina Studija</i>		53642.57	22840.07	3557.20			
Starpnozare, starpdisciplināri projekti							
<i>Kentaurs XXI</i>	14228.80	4268.00					
<i>Māksla plus</i>	28457.60	38417.76					
<i>Jaunā Gaita</i>	2845.00						
<i>Zilīte un Ezis</i>	14228.80	2845.00					
Latvijas Arhitektūra	5691.52						
<i>"Spicīle"</i>	7114.00	1422.00					
Latvijas Arhīvi	9248.72	3130.34					
<i>Kultūras forums</i>	55492.32	44280.02					
Rīgas Laiks	35572.00	47524.19	38417.76	53538.70	38417.76	53500.00	52000.00
Rīgas Laiks (krievu val.)				14371.09	21343.20	21000.00	17500.00
<i>Dizaina Studija</i>	89641.43						
Kultūrzīmes, Latvijas Avīze	22766.08						
Kurzemes Vārds;"Kultūras pielikums Kultūras pulss"	4268.00	2845.00	4553.22	1422.00		9000.00	3000.00
Letonica				2845.00	1422.00	1500.00	4000.00
Veto Magazine			7114.00	9248.72	8537.28	13500.00	12000.00
<i>Bibliotēku pasaule</i>		1280.59	782.58	355.72			
Satori.lv	13460.00	13659.65	5122.37	7825.84	15651.68	22000.00	22500.00
<i>100 gramu kultūras</i>			7825.84	9077.97			
A12				1422.00	1707.46	7000.00	8814.16
Kopā	823004.95	478735.31	281044.38	281540.78	368439.56	364445.00	459280.16
Finansējums, procenti pret 2009. gadu	100.0	58.2	34.1	34.2	44.8	44.3	55.8
Atbalstītie projekti, skaits	25	26	23	26	26	23	26

1. tabula. KKF finansējums kultūras periodikai 2009.-2015. gads.

Liels KKF finansējuma kritums kultūras medijiem notika laikposmā no 2009. līdz 2011. gadam, par 66%, kas sakrīt ar kopējo KKF finansējuma samazināšanos. Vairāki kultūras mediji pārstāja iznākt: *Karogs*, *KentaursXXI*, *Dizaina studija*, *Māksla plus*, *Kultūras forums* u.c. Palikušajiem kultūras medijiem tika ievērojami samazināts budžets, vairāki mediji pārgāja uz interneta formātu, drukātie mediji samazināja iznākšanas biežumu.

Kopumā kultūras medijiem piešķirtais finansējums KKF konkursos 2015. gadā vēl arvien bija par 45 % mazāks nekā 2009. gadā, lai gan kopējais KKF finansējums 2015. gadā bija gandrīz sasniedzis pirmskrīzes līmeni (2008. gadā 8 397 361 eiro, 2015. gadā 8 045 669 eiro). Un ņemot vērā, ka naudas vērtība kopš tā laika ir mazinājusies, faktiskais periodikas finansējums ir vēl vairāk sarucis.

2015. gadā pastāvošos un KKF atbalstītos periodiskos izdevumus var iedalīt divās lielās grupās:

(1) *periodiski iznākoši, drukāti vai interneta, kādas kultūras apakšnozares vai pārnozariski mediji – Domuzīme, Punctum, Mūzikas Saule, Dance.lv, Teātra Vēstnesis, krodery.lv, Kino Raksti, Studija, Foto Kvartāls, Arterritory.com, Echo Gone Wrong, Latvijas Architektūra, Rīgas Laiks, Latvijas Avīzes izdevums Kultūrzīmes, Kultūras pulss, Veto Magazine, Satori.lv, A12 – kopā 18.*

(2) *kultūras apakšnozaru zinātniski izdevumi – Latvijas Vēstures institūta žurnāls, Latvijas arhīvi, Muzeja raksti, Letonica – kopā 4.*

Salīdzinot projektu noformējumu, vērojama liela dažādība. Drukātajiem medijiem tiek pievienota izdevējdarbības tāme.

Pētījuma veicēji iesaka KKF projektu noformējumā iekļaut arī prasību *norādīt, cik lieli ir autoru honorāri par tekstiem*. 2015./2016. gadā KKF atbalstītajos projektos tikai trīs mediji bija saprotami norādījuši, cik lielas ir autoru atlīdzības un pēc kādiem principiem tās tiek noteiktas: *Punctum* – tabula ar zīmju skaitu, rakstu tipu un attiecīgo atlīdzību; *krodery.lv* – dažādi rakstu tipi un cik atlīdzība par katru; *Kino Raksti* – norāda, ka tipiskā atlīdzība ir 60 – 80 eiro bruto par „nopietna apjoma” rakstu.

Tas dotu ekspertu komisijai iespēju izvērtēt, vai projektā vispār ir paredzēts atlīdzināt autoriem par tekstiem, vai atlīdzības ir adekvātas un cik to lielums ir samērīgs kopējā projekta tāmē, un vai projekta finansējums ir pietiekams, lai pamatoti sagaidītu kvalitatīvu rezultātu.

Vairāki kultūras mediji pētījuma laikā norādīja, ka nevar uzrādīt šādas orientējošas izmaksas, jo „labākiem autoriem maksājam vairāk” un „teksti ir dažādas kvalitātes”. Nav pamata apšaubīt šo apgalvojumu patiesumu. Reizē jāatzīmē, ka finanšu atskaites uzrāda ļoti zemas autoratlīdzības (30 līdz 45 eiro uz rokas) arī prominentiem autoriem un augstvērtīgiem tekstiem. Autoru atlīdzību apjomu norādīšana palielinās autoru informētību, iespējas saņemt adekvātāku atalgojumu, uzlabosies kultūras periodikas profesionalitāte un pašvērtējums.

5. Kultūras mediju un publicistu viedoklis par autoru atlīdzību lielumu

5.1. Mediju pārstāvju viedoklis par esošo un adekvāto atlīdzību

Pētījuma ietvaros tika veikta rakstošo autoru un redakciju pārstāvju *aptauja*. Pirmajā fāzē sazinājāmies ar redakciju pārstāvjiem, lai noskaidrotu vairākas lietas: kā kultūras mediji vērtē esošo finanšu situāciju (laba/apmierinoša/slikta); kāda ir atalgojumu politika – par kādiem tekstiem un cik autoriem tiek maksāts; kāds ir redakciju atalgojums; kā arī aicinājām komentēt brīvā formā par citiem būtiskiem aspektiem savā darbā un atalgojuma veidošanās procesā.

Sazināšanās notika elektroniskā formātā, nosūtot tabulu ar nošķirti publicāciju tipiem: *recenzija, viedoklis/sleja, intervija, pētniecisks raksts*. Mediju pārstāvjus aicinājām norādīt honorāra amplitūdu katram raksta tipam.

No aptaujātajiem medijiem – *Domuzīme, Punctum, Mūzikas Saule, Teātra Vēstnesis, krodens.lv, Kino Raksti, Studija, Foto Kvartāls, Arterritory.com, Latvijas Architektūra, Rīgas Laiks, Veto Magazine, Kultūrzīmes, Satori, Kultūras Diena, Neatkarīgā Rīta Avīze* (kopā 16) – 12 atsaucās un sniedza informāciju; 2 apstiprināja, ka aptauju saņēmuši, bet komunikāciju neturpināja, 1 neatbildēja, 1 atteicās datus sniegt. No 12 medijiem, kas atsaucās, 6 sniedza atbildes arī prasītajā ciparu formā un ar komentāriem. Līdz ar to no medijiem iegūtie dati drīzāk bija uzskatāmi par indikatīviem, ne reprezentatīviem attiecībā uz esošo atlīdzību autoriem kultūras medijos Latvijā.

Kopumā mediju pārstāvju attieksme pret pētījumu sākumā bija piesardzīga. Tas skaidrojams gan ar to, ka atalgojums ir sensitīva tēma, gan ar neticību, ka ir iespējami kādi uzlabojumi. Turpinot saziņu, liela daļa mediju plašāk iepazīstināja ar autoru atlīdzību veidošanās principiem, arī labprāt komentējot situāciju un dažādus apstākļus, kas sniedza vērtīgu ieskatu.

Par redakciju atalgojumu vispārējus secinājumus no mediju sniegtajām ziņām nevarēja izdarīt. Gan tāpēc, ka par to mediji runāja nelabprātāk, gan tāpēc, ka darba apjoms un pienākumi katrā medijā ir atšķirīgi. Gandrīz visu aptaujātie redaktori atzina, ka nevar to uzskatīt par savu pamatdarbu, jo atlīdzība par to nav pietiekama, lai varētu izdzīvot. Tas ir nopietns apdraudējums kultūras mediju kvalitātei un pastāvēšanai vispār. Kopumā redaktoru atalgojums raksturojams kā *neadekvāts*, ar plašu amplitūdu no *ļoti slikti* līdz *gandrīz apmierinoši*. Vairāk par redaktoru atalgojumu pētījuma nodaļā „Redakciju atalgojums”.

Galvenās atziņas no komunikācijas ar mediju pārstāvjiem:

- mediju pārstāvji ir ieinteresēti situācijas uzlabošanā, bet tajā pat laikā piesardzīgi, jo baidās situāciju padarīt vēl sliktāku;
- mediju darbību un redakcionālo politiku ievērojami nosaka finansējuma trūkums, kā arī šī trūkuma ietekmēto mehānismu normalizācija – zemie honorāri, dažādas neapmaksātas aktivitātes u.c.;
- redakciju un rakstošo autoru starpā nepastāv proaktīva interešu solidaritāte, mediji aktīvi neiestājas par situācijas uzlabošanu autoriem, atsevišķos gadījumos rakstošo autoru darba ekspluatēšanu uzskatot par neizbēgamu;

- mediju piesardzību nosaukt adekvātu atlīdzību ietekmē demoralizējoši zemais atalgojuma līmenis kultūras nozarē Latvijā vispār; vēlēties vairāk par esošo situāciju daudziem šķiet nepiedienīgi, un adekvāti honorāri tad tiek apspriesti kā nesasniedzams ideāls, uz ko tiekties;
- lielākā daļa mediju uzsvēra, ka labākajiem autoriem cenšas maksāt vairāk, jo ne visi teksti ir vienādas kvalitātes;
- būtiski ir palielināt ne vien rakstošo autoru honorāru apjomu, bet arī redaktoru atalgojumu, kas pārsvarā ir neatbilstošs ieguldītajam darbam;
- kultūras mediju pārstāvji ir salīdzinoši neaktīvi savu interešu pārstāvēniecībā; šādu pozicionēšanos var skaidrot ar: iepriekšējo pieredzi; pārliecību, ka neko mainīt nevar; finansējuma nepietiekamību; pārslodzi; pienākumu fragmentāciju; apziņu, ka visiem kultūrā trūkst finansējuma.

5.2. Publicistu viedoklis par esošo un adekvāto atlīdzību

Pēc mediju pārstāvju sniegto datu apkopošanas, tabulu ar esošo atlīdzību intervāliem par dažādiem rakstu tipiem – *recenzija, viedoklis/sleja, intervija, pētniecisks raksts* – tika nosūtīta publicistiem, aicinot uzrādīt esošo atlīdzību un, viņuprāt, adekvāto atlīdzību. Mediju uzrādītie esošie atlīdzību dati tika doti tabulā, lai autori varētu salīdzināt savu atlīdzību pieredzi – vai tā sakrīt ar mediju uzrādīto ainu.

Atlīdzība autoram par rakstiem (uz rokas, eiro)				
Materiāla veids	Recenzija	Viedoklis / Sleja	Lielā/ portretintervija	Pētniecisks raksts
Šī brīža situācija (pēc mediju datiem)	43 – 70	43 – 60	50 – 120	50 – 150
Esošā atlīdzība				
Adekvāta atlīdzība				

2. tabula. Publicistiem nosūtītā aptauja par esošo un adekvāto atlīdzību

Mediju pārstāvju un publicistu grupu nodalīšana aptaujā par atalgojumu ļāva salīdzināt sniegtos datus no darba pasūtītāja un izpildītāja atšķirīgajām perspektīvām. Kopumā abu iesaistīto pušu vērtējums par atlīdzību lielumu sakrita, un tas atbilda arī pieejamajām KM un KKF finansēto projektu finanšu atskaitēm.

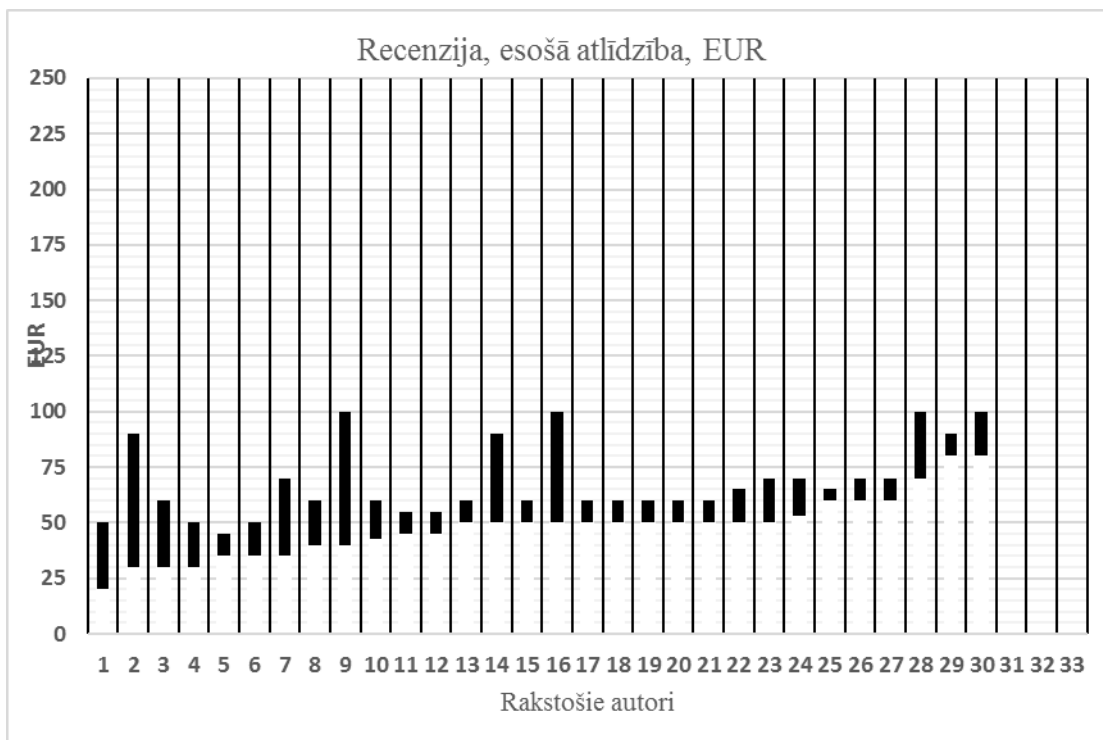
Esošo/adekvāto atlīdzību tabula tika izsūtīta elektroniskā veidā 43 rakstošajiem autoriem, aicinot ierakstīt atlīdzību intervālus, kā arī papildināt un komentēt brīvā formā par būtiskiem aspektiem savā darbā un atalgojuma veidošanās procesā, informējot, ka dati tiks izmantoti tikai apkopotā un anonīmā veidā. Informantu atlasē tika ņemti vērā vairāki kritēriji:

- ir ilgstoša publicēšanās pieredze, publicējas salīdzinoši regulāri;
- autori nav kultūras medija štata darbinieki, bet ir ārštata autori;
- lai būtu pārstāvēti dažādu kultūras apakšnozaru mediji, kas saņem KKF un KM finansējumu;
- lielākā daļa informantu bija publicējušies/ turpina publicēties vairākos kultūras medijos.

Fokusēšanās uz ārštata autoriem lielā mērā atspoguļo kopīgo situāciju kultūras medijos, kad lielāko daļu tekstu nodrošina ārštata autori. Kultūras mediju redaktori paši veido daļu no satura – redakcijas slejas, komentārus, numuru tēmas, atsevišķus apskatus un recenzijas. Šāda situācija ir visos kultūras apakšnozaru izdevumos, ko finansē KKF, un arī pārnozaru kultūras žurnālā *Satori*. Nedaudz atšķirīga situācija ir *Kultūras Dienā* un *Latvijas Avīzes* izdevumā *Kultūrzīmes*, kur strādā arī štata kultūras žurnālisti.

Kultūras mediju redaktorus neiekļāvām rakstošo autoru aptaujā, jo, ņemot vērā redaktora atbildību finansējuma sagādāšanā, viņiem varētu būt grūti abstrahēties no savas redaktora lomas, paužot viedokli par adekvāto atlīdzību apjomu.

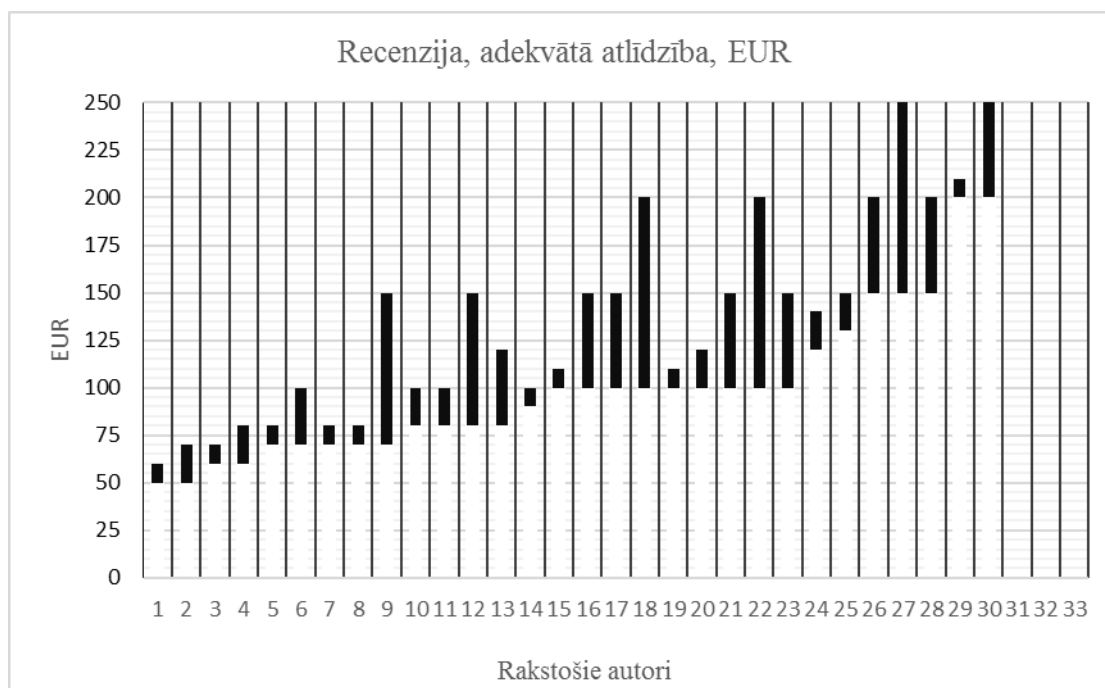
No 43 aptaujātajiem atbildes sniedza 30 rakstošie autori. Rakstošo autoru aptaujā iegūtie dati pēc tam tika apkopoti divās kategorijās – esošā un adekvātā atlīdzība par *recenziju* un par *pētniecisku rakstu*. Par kategorijām *viedoklis/sleja* un *intervija* salīdzinoši nelielam skaitam rakstošo autoru bija viedoklis, jo šādus publikāciju tipus viņi paši nebija rakstījuši. Autoru sniegtie viedokļi par esošo un adekvāto atlīdzību par *recenziju* apkopoti sekojošajās tabulās.

3. tabula. Rakstošo autoru aptauja par esošo atlīdzību par recenziju.

30 sniegtie viedokļi par esošo atlīdzību sakārtoti, sākot no zemākās līdz lielākajai atlīdzībai, par pamatu ņemot uzrādītā intervāla zemāko sliekšni.

Autoru sniegtās atbildes par esošo atlīdzību lielā mērā sakrīt ar redakciju uzrādīto. Dažos gadījumos autoru sniegtās atbildes ir zem vai virs redakciju uzrādītā. Deviņi autori (1-9) par recenziju ir saņēmuši arī tik zemu atlīdzību kā 20 līdz 40 eiro. Visizplatītākais uzrādītais intervāls bija 50 līdz 60 eiro par recenziju (13–24). No visiem autoriem tikai 7 ir kādreiz saņēmuši 80 eiro vai vairāk par recenziju.

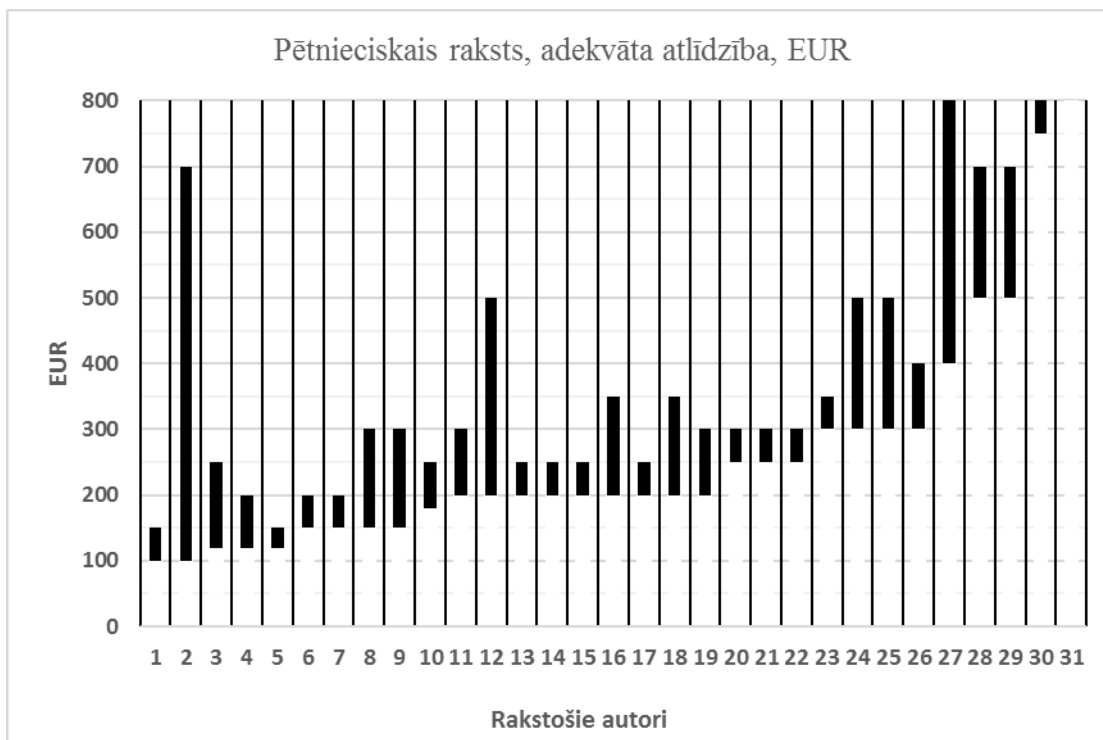
4. tabula. Rakstošo autoru aptauja par adekvāto atlīdzību par recenziju.

30 sniegtie viedokļi par adekvāto atlīdzību recenzijai sakārtoti, sākot no zemākās līdz lielākajai atlīdzībai, par pamatu ņemot uzrādītā intervāla zemāko sliekšni.

Daudzu autoru atbildēs par *adekvāto* atlīdzību apjomu būtisks faktors bija esošās situācijas *normalizācija*,¹ kad vēlēties ievērojami vairāk par šobrīd esošo šķiet bezjēdzīga vai pat nepieklājīga rīcība. Tā četri autori no trīsdesmit uzrāda kā adekvāto atlīdzības intervālu 50 līdz 70 eiro (no šiem autoriem divi publicējas jau sen un regulāri). Pārējie 26 no 30 autoriem norāda, ka minimālā recenzijas atlīdzība nevarētu būt mazāka par 70 eiro. Vairāk nekā puse jeb 16 no 30 autoriem uzskata – minimālā adekvāta recenzijas atlīdzība nevarētu būt mazāka par 100 eiro. **Vairums autoru par adekvātu atlīdzību intervālu recenzijai uzrāda 80 – 120 eiro.** Pieci autori uzskata, ka adekvāta recenzijas atlīdzība ir 150 eiro un vairāk.

¹ *Normalizācija* ir process, kad sociāli politiskā situācijā iesaistīti dalībnieki tai pielāgojas un laika gaitā uztver to kā dabisku lietu stāvokli, pat ja tas ir viņiem nepatīkams vai neizdevīgs. Tas ir izplatīts sociālās adaptācijas mehānisms, kas sastopams gan ekstrēmi nelabvēlīgos, gan mazāk krasos sociālos apstākļos. Raksturīgs, ka iesaistītie principā spēj saskatīt tās neadekvātumu, netaisnīgumu, taču, neredzot iespējas to mainīt ar darbību, izvēlas situāciju raksturot kā neizbēgamu – tātad savā ziņā normālu, ar ko vienkārši nepieciešams sadzīvot.

Analizējot sakarību starp katra autora saņemto un viņaprāt adekvāto atlīdzību, kopumā novērojama sakarība – jo autors šobrīd saņem vairāk, jo augstāks arī viņa vērtējums par to, cik lielai būtu jābūt adekvātai atlīdzībai. Autoriem ar pieredzi ārvalstu medijos un citos kultūras projektos ārpus periodikas, atšķirība starp esošo un, viņaprāt, adekvāto atlīdzību bija lielāka. Tas apliecina pozitīvo ietekmi, ko uz nozares atalgojumu atstāj dalība starptautiskos projektos un cita veida kultūras vai radošās industrijas projektos (par to vairāk nodaļā *Autoru atlīdzību veidošanās principi*).

5. tabula. Rakstošo autoru aptauja par *adekvāto* atlīdzību par pētniecisku rakstu.

Attiecībā uz *pētnieciskajiem rakstiem* novērojamas divas galvenās problēmas. Nepietiekama finansējuma apstākļos mediji par pētniecisku, garāka apjoma tekstu maksā tikpat vai tikai nedaudz vairāk kā par *recenziju*. No 20 rakstošajiem autoriem, kas sniedza atbildes par esošo atlīdzību par pētnieciskiem rakstiem, tikai 3 bija saņēmuši vairāk nekā 150 eiro. Tipiskākais norādītais esošais atlīdzības intervāls par pētniecisku rakstu – 50 līdz 120 eiro.

Par šādu iniciatīvu, uzrakstīt pētniecisku rakstu, autors faktiski tiek sodīts finansiāli – padarot ieguldīto darbu un laiku vēl sliktāk apmaksātu. Tas savukārt izraisa pētniecisko rakstu īpatsvara sarukumu kopējās periodikas apjomā, jo, lai cik lieli nozares entuziasti būtu rakstošie autori, viņi nevar atļauties strādāt divas līdz četras nedēļas pie pētnieciska raksta, saņemot par to 50 līdz 120 eiro. Tā rezultātā krit kultūras periodikas kopējā kvalitāte un nozīmība sabiedrībai – pazeminot to līdz ātrai un virspusējai notikumu atspoguļošanai.

Divas trešdaļas autoru norāda, ka **adekvāta atlīdzība pētnieciskam rakstam nevarētu būt mazāka par 200 eiro**. Vairāki autori norāda, ka pētnieciskā raksta izmaksas var būt ļoti dažādas, un gadījumos, kad autors ir ieguldījis izpētē vairākus mēnešu darbu, adekvāta atlīdzība var pārsniegt pat 700 un 1000 eiro.

6. Autoru atlīdzību veidošanās process

Šī nodaļa apraksta dažādas prakses, kā autori ar redakciju vienojas par atlīdzības apjomu. Sāksim ar viedokli, kas raksturo plaši izplatītu redakcijas noskaņojumu par situāciju periodikā un atbildi, kāpēc autoriem netiek pienācīgi samaksāts par darbu:

„Domāju, ka ļoti labi pazīstu šo tipisko subsidēta kultūras izdevuma situāciju – un domāju, ka šobrīd tā ir tieši tāda pat gan tiem dažiem kultūras portāliem, gan drukātiem izdevumiem: tev ir budžets tāds, kādu KKF piešķir, un tiec galā ar visu pats – atrodi iespēju samaksāt redaktoriem, korektoriem, autortiesības par attēliem, dizains/maketēšana, un arī honorāri rakstu autoriem. Ja ir portāls, tad tikai par dizainu un uzturēšanu jāmaksā, ja ir drukāts, tad jāmaksā par papīru, par pirmsdrukas apstrādi, par drukāšanu utt. Ienākumi, protams, ir 0, pat tad ja tāds žurnāls tiek pārdots /abonēts ... pēc visu nodokļu nomaksas, izplatītāju *fee* nomaksas, pasta u.c. izdevumiem – neienes praktiski neko. Ja portāls, tad tas pats par sevi, ka viss saturs ir par brīvu. Skaidrs, ka autori vienmēr grib lielāku atlīdzību – tas ir saprotams, bet no otras puses, ne jau šie "mediji" kā tādi ir pie vainas, ka tā atlīdzība ir tāda, kāda ir.”

Gandrīz visi redakciju pārstāvji sarunās esošās atlīdzības atzīst par neadekvāti zemām, pamatojot to ar nepietiekamu finansējumu, nevis vēlmi maksāt tik maz. Taču izskan arī pretējs viedoklis – ka ne visi raksti un rakstītāji ir tik kvalitatīvi, ka būtu pelnījuši lielāku atlīdzību. Abos gadījumos šie paustie viedokļi par atlīdzību ne vien atspoguļo mediju uzskatus (vai slēpj tos), bet arī kalpo kā retoriskas stratēģijas, ar ko paskaidrot pēc autoru domām zemās atlīdzības un nodrošināt tekstu ražošanas turpināšanos. Lai arī vairums mediju labprāt maksātu saviem autoriem vairāk, var izvirzīt pieņēmumu, ka daļa mediju nav ieinteresēti aktīvi ko darīt, lai autoru atlīdzības palielinātu, jo spēj nodrošināt nepieciešamo tekstu un autoru apjomu pie pašreizējā finansējuma.

Tajā pat laikā novērojams arī, ka mediji, kas maksā salīdzinoši vairāk, apzinās, ka var prasīt no autora lielāku ieguldījumu pie teksta, ko arī dara: “Vidējais honorārs par rakstu ir 100 – 120 (atkarībā no tā, vai tā ir recenzija vai apkopojošs materiāls par kādu problēmu) – tas uz pārējo izdevumu fona ir pieklājīgi, un tad es varu kā redaktore lūgt papildināt, pārrakstīt, resp. novest darbu līdz maksimālam rezultātam.”

6.1. Radošās industrijas ietekme uz autoru atlīdzību

Kāds redakcijas pārstāvis, komentējot, kāpēc kultūras periodikā tiek maksāts tik maz, pat salīdzinot ar citām kultūras apakšnozarēm: “Tā nav kaut kāda nievājoša attieksme pret rakstīšanu, bet, atšķirībā no dizaineriem, rakstītājiem nav īsti iespēja komerciāli strādāt un nopelnīt naudu. Līdz ar to cilvēki samierinās, jo kur citur iesi. Tā ir drīzāk tirgus situācija.” Šis apgalvojums lielā mērā atbilst realitātei un izskan daudzu teiktajā. 2016. gadā publiskotais “Pētījums par Valsts kultūrkapitāla fonda kultūras nozaru finansējuma sadalījumu”² uzrāda kultūras apakšnozares

² SIA “Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija” & Latvijas Kultūras akadēmijas Zinātniskās pētniecības centrs. Rīga, 2015. “Pētījums par Valsts kultūrkapitāla fonda kultūras nozaru finansējuma sadalījumu”. 88, 97, 104, 112-114.lpp.

institucionalizāciju – proti, vai tajā ir valsts dibinātas/finansētas institūcijas – kā būtisku faktoru šīs apakšnozares spējā pārstāvēt savas intereses un iegūt finansējumu darbības nodrošinājumam un atalgojumam. Veicot fokusgrupas diskusijas ar dažādu kultūras apakšnozaru pārstāvjiem, Radošo savienību padome konstatēja vēl divus faktoros, kas pozitīvi iedarbojas tieši uz atalgojumu lielumu – *radošā industrija* un *starptautiski projekti*. Tā, piemēram, kino nozarē līdzās valsts dotācijām spēlfilmu, dokumentālo un animācijas filmu veidošanā, ko nodrošina Kinocentra un KKF finansējums, būtiski atalgojumu ietekmē arī radošā industrija, galvenokārt reklāmu filmēšana, un starptautiski projekti – ārzemju filmu kompāniju un producentu Latvijā uzņemtas filmas un seriāli, kur tiek piesaistīti vietējie profesionāļi. Šie abi faktori kalpo par atskaites punktu un būtiski ietekmē atalgojumu Latvijas valsts finansētajos filmu projektos – jo kino profesionāļi, pirmkārt tehniskais personāls, nav gatavi strādāt par nesamērīgi zemām atlīdzībām.

Līdzīgus piemērus var atrast mūzikas nozarē, kur pieejami darbi radošajā industrijā un starptautiski projekti. Tāpat arhitektūrā – nav iedomājams, ka valsts vai pašvaldība varētu pasūtīt un iegūt savā īpašumā izstrādātus arhitektūras projektus, samaksājot arhitektiem ievērojami mazāku atlīdzību kā tie saņem par citiem, privātiem pasūtījumiem. Kultūras periodikā Latvijā strādājošajiem tikpat kā nepastāv *radošās industrijas* vai *starptautisku projektu* iespējas. Starptautiski projekti periodikā ir retums, lai tie atstātu būtisku ietekmi; no KKF līdzfinansētajiem kultūras medijiem tāds piemērs ir vizuālās mākslas portāls *Echo Gone Wrong*, kas strādā ar finansējumu, autoriem un notikumiem no visām trim Baltijas valstīm, un atlīdzības par rakstiem ir virs Latvijas vidējā. Kultūras periodikas autoram tuvākais radošajai industrijai varētu būt strādāšana reklāmas vai sabiedrisko attiecību aģentūrā. Taču daudzi kultūras periodikā neregulāri strādājošie nevis izmanto citu darbu, kur maksā labāk, argumentācijai prasīt līdzvērtīgu atlīdzību periodikā, bet mazās atlīdzības periodikā pieņem ar komentāru “rakstu hobija pēc”. Iespējams, tā ir racionalizācija, lai varētu attaisnot sev un citiem, kāpēc pieņem tik mazu atlīdzību par teksta uzrakstīšanu.

6.2. Autoru un redaktoru attiecības

Rakstošo autoru vidū pastāv maz savstarpējas komunikācijas par atalgojuma jautājumiem, un līdz ar to tie ir mazāk informēti un atrodas neizdevīgākā tirgus situācijā attiecībā pret mediju pārstāvjiem, kuri pārziņa savas budžeta iespējas un kuriem tas ir ikdienas darbs – vienoties ar autoriem par atlīdzību. Visi, kas regulāri raksta, lielākoties “zina”, kurā izdevumā “cik maksā”. Taču šīs zināšanas ir aptuvenas, un kā rāda piemēri, tad atalgojuma apjoms pat vienā medijā par identisku rakstu no gadījuma uz gadījumu var atšķirties, ja autors pastāv uz savām prasībām.

Diskusiju un tirgošanos par pakalpojuma (raksta) cenu apgrūtina solidaritāte rakstošo autoru un redaktoru starpā. Tas saistīts ar to, ka liela daļa redaktoru paši turpina rakstīt vai agrāk strādājuši kā rakstošie autori. Solidaritāti stiprina rakstošo autoru apziņa, ka viņi strādā kopējai lietai – piemēram, “procesa atspoguļojumam”, “nozarei tas ir nepieciešams”, vai kā nu kurš to nosauc.

Autoru vidū izplatītas ir racionalizācijas, kad zinot, cik neadekvāti maz viņiem maksā par tekstiem, lai dzēstu neērtības sajūtu par notiekošo, par to nerunā ar redakciju, un solidarizējas ar redaktoriem, kuri ir „spiesti tik maz maksāt”, jo “ja varētu maksāt vairāk, tad jau maksātu”. Pētījums parādīja, ka vispārinājums „maz maksā par tekstiem, un arī paši redaktori saņem maz” ne vienmēr atbilst patiesībai, atalgojuma modeļi ir dažādi:

- (1) (salīdzinoši) daudz par rakstiem / maz redaktoriem,
- (2) maz par rakstiem / maz redaktoriem,
- (3) maz par rakstiem / (salīdzinoši) daudz redaktoriem.

Rēķinot proporciju „vidējā atlīdzība par rakstu” pret „redaktora mēneša atlīdzība”, šī proporcija dažādos kultūras medijos ir no 1/3 līdz pat 1/25. Tātad ne vienmēr ir patiesss apgalvojums, ka autori saņem maz un redaktori saņem maz. Vidējais rādītājs ir ap 1/8.

Dažkārt, lai nebūtu tieši jāatsaka autoram adekvāta atlīdzība, redaktori apgalvo, ka atlīdzības rēķina grāmatvedis, „vadoties no žurnāla budžeta”. Tīri tehniski tas varētu atbilst realitātei, taču neatbrīvo kultūras mediju un tā redaktoru no kopējās atbildības par projektu un godprātīgas izturēšanās pret autoru.

6.3. Rakstīšana kā hobijs

Zemākais punkts autoru atlīdzībā ir, kad medijs piedāvā nemaksāt autoram vispār par tekstu: “Skumjākā pieredze laikam ir tāda, ka daži mediji piedāvā uzrakstīt sleju vispār bez autoratlīdzības, pasakot, ka viņiem nav honorāru fonda. Varbūt tā arī ir patiesība, bet tas tiešām ir sitiens zem jostasvietas, jo autoram ir jāiegulda diezgan daudz laika, pretī saņemot vien garīgu gandarījumu... Varbūt viņi izmaksā atlīdzības tiem, kuri publicējas regulāri, taču par vienu rakstu (pat, ja viņi paši vērsas ar lūgumu to uzrakstīt) nemaksā.” Šādu pieredzi minēja vairāki rakstošie autori, taču runa visos gadījumos bija par privātu, ārpus kultūras nozares primāri strādājošu mediju, kas nesaņem valsts finansējumu.

Pētījumā atklājās, ka arī viens no KKF līdzfinansēts medijs piedāvā autoriem rakstīt tekstus par brīvu, kam daļa piekrīt, un ar tiem, kas nepiekrīt, notiek vienošanās par simbolisku honorāru. No vienas puses to varētu skatīt kā domubiedru grupas iniciatīvu, kur autori apzinās šī projekta nozīmību un ir gatavi darboties par brīvu. Šādu situāciju nevar izslēgt un aizliegt, jo daudzas kultūras norises aizsākas šādi, un tikai laika gaitā institucionalizējas un iegūst finansējumu darbības nodrošināšanai. Neskaidrs un aizdomīgs šāds modelis izskatās, ja tas kļūst par ilgtermiņa darbības modeli un tā nodrošināšanai tiek piešķirts arī valsts līdzfinansējums. To var skatīt gan kā pilsonisku aktivitāti, gan kā valsts atbalstītu radošo personu ekspluatāciju. Šādi gadījumi normalizē situāciju, ka par darbu kultūras nozarē var nesamaksāt. Un pēc tam rada jautājumus “vai tad tas vispār ir darbs?”, ja par to nemaksā, un pieņēmumu, ka tas arī nekā nav vērts. Divdomīgā situācija, kur medijs nesamaksā autoram neko, privāti paužot paldies un nožēlu, ka diemžēl nav iespējams samaksāt, publiski izskatās kā darba vērtības diagnoze, un stiprina praksi, ka par tekstiem ir normāli nemaksāt.

Laiks normalizē visu – ja kaut kas pastāv gana ilgi, to uztver par normālu stāvokli: “Ja godīgi, tad nav pat skaidrs kāda būtu adekvāta atlīdzība. Ja sākumā, pirms gadiem 6iem likās, ka maksā nožēlojami maz, tad tagad, pa šo laiku jau radusies sajūta, ka šajā sfērā vairāk nepienākas un, ka šis nožēlojamais stāvoklis ir norma/neizbēgamība.”

Daudzi rakstošie autori atbild, ka dara to hobija pēc. No vienas puses tas parāda situāciju, ka darbs kultūras periodikā ir tik slikti apmaksāts, ka tas nevar būt pamatdarbs. Ja viņi gribētu par to adekvātu samaksu ieguldītājam darbam, tad medijs to nevarētu samaksāt. Tāpēc autori pat nediskutē par atlīdzības lielumu, bet piekrīt uzrakstīt, ja tēma šķiet interesanta un ir laiks. Kāds autors šādi komentē 45 eiro

atlīdzību par rakstu: “Vai tas ir adekvāts atalgojums, ir grūts jautājums, jo skaidrs, ka pat štancējot kaudzēm ... es nespētu no tā izdzīvot.”

Gadījumos, kad rakstīšanas darbu dēvē par hobiju, autoram parasti ir cits darbs, kur tas nopelna pietiekami labi, lai netērētu laiku diskutēt par mazu vai ļoti mazu honorāru. Informants Z.: “Es pati tomēr lielākoties strādāju citviet un pelnu iztiku ne jau ar rakstiem medijos (lai gan to, protams, gribētu).” Daudzos gadījumos šis cits darbs ir darbs kultūras nozarē, kas arī nav izcili apmaksāts, un atlīdzības par rakstiem veido nelielu, taču svarīgu ienākumu daļu. Informants D.: “Es šobrīd publicējos ļoti reti, lai arī pēc maniem tekstiem ir pieprasījums, tieši tā iemesla dēļ, kaniecīgais atalgojums mani nekādi nemotivē ieguldīties.”

Tie, kas “raksta hobija pēc” un neinteresējas par atlīdzības lielumu, nereti raksta kvalitatīvi. Tas nelabvēlīgi ietekmē atalgojuma politiku kopumā – jo ir autori, no kuriem medijs var saņemt kvalitatīvu tekstu, ja citi atsaka par tādu atlīdzību rakstīt. Tas kropļo izpratni par teksta vērtību, jo medijam un plašākai kultūras videi nostiprinās priekšstats, ka samaksātā atlīdzības ir tirgus cena un šī darba pašizmaksa. Uzskats “es rakstu hobija pēc” un pārdomas, ka teksta pašizmaksa būtu, piemēram, 150 eiro, nevis samaksātie 40 eiro, paliek pie paša autora. Savukārt projektu finanšu atskaitēs parādās samaksātie 40 eiro, kas vērtētājam no malas kļūst par atskaites punktu *tirgus cenas* noteikšanai, un konkursa komisijām par atskaites punktu nākamajiem piešķirumiem.

Nepietiekama finansējuma apstākļos uzlabojums būtu arī norādīt līgumā/rēķinā teksta adekvāto atlīdzību un starpību uzrādīt kā autoram *nesamaksāto darbu, ziedojumu vai brīvprātīgo darbu*. Tas uzrādītu teksta reālo pašizmaksu un līdzās valsts finansējumam, sponsoru ziedojumiem parādītu, cik būtisku daļu kultūras mediju pastāvēšanā veido autoru finansiālais ieguldījums. Autora atlīdzības sišana uz leju katrā konkrētā gadījumā nodrošina medija izdzīvošanu uz nākamo dienu, taču ilgtermiņā graužoši iedarbojas uz jomas pašvērtējumu un spēju cīnīties par kultūras mediju interesēm un finansējumu.

6.4 Kad un kā tiek apspriesta atlīdzība par rakstu

Vairāki autori atzina, ka nekad nejautā, cik par šo tekstu viņiem samaksās. Bieži vien summa nav zināma līdz pat līguma un pieņemšanas nodošanas akta parakstīšanai, kas notiek vienā reizē. Par iespēju diskutēt par atalgojuma lielumu kāds autors izsakās šādi: “Nepatīkamākais brīdis ir iet parakstīt līgumu par publicēto rakstu. Tu jau nekad nezini, kāds cipars būs rakstīts līgumā. Tajā brīdī strīdēties par honorāra apjomu man šķiet bezjēdzīgi. Raksts jau ir publicēts.” Daži autori šādu rīcību racionalizē ar uzskatu, ka “mediji maksā tik, cik var samaksāt”, un diskutēt par atlīdzības lielumu būtu bezjēdzīgi, jo ja varētu atļauties viņi maksātu vairāk.

Viens no racionalizācijas veidiem ir solidaritāte ar redakciju un medija pārstāvjiem, jo parasti puses ir labi pazīstamas. Autori nereti pieņem, ka medijs apzinās taisnīgu atlīdzību par konkrēto tekstu, bet maksā tik, cik var atļauties – tāpēc runāt un jautāt par atlīdzību nav iespējams, nav pieklājīgi vai nav vērts. Autors nosūta redakcijai tekstu un pēc tam gaida, kad redakcija ziņos, ka jānāk parakstīt līgums. Daudzos gadījumos autors nezina, cik liela būs atlīdzība, un paļaujas, ka apmēram tāda pati kā iepriekš.

Tas sakrīt ar rakstošo autoru uzskatu par konstantām summām par rakstu: “..recenzijas esmu rakstījusi gandrīz tikai medijam C., un tur tā ir konstanta summa –

vienalga, recenzija vai pētnieciskais raksts. Tāpēc īsti nezinu situāciju “tirgū”. Informants D. “..medijos, kur esmu publicējusies, takse ir universāla – visiem autoriem maksā vienādi neatkarīgi no viņu tekstu kvalitātes, klikreita un autora reputācijas.”

Tas varētu izklausīties pašsaprotami, taču efektīvāks brīdis atlīdzības apspriešanai ir pirms publikācijas – pirms autors ir nosūtījis rakstu redakcijai, un pirms autors rakstu vēl ir uzrakstījis. Autors jūtas komfortablāk diskutēt par atlīdzības apjomu, ja konkrētajā gadījumā medijs piedāvā uzrakstīt par kādu tēmu, nevis iniciatīva nāk no autora. Šādā gadījumā komunikācija ir: medijs uzrunā autoru, vai tas būtu ieinteresēts uzrakstīt par tēmu; autors atbild pozitīvi, ka principā interesētu un jautā medijam, cik garu tekstu, kādā termiņā un informē, cik gribētu saņemt par šādu rakstu.

Alternatīvs variants sev vēlamās summas nosaukšanai ir jautāt, cik medijs var atļauties samaksāt. Uz ko medijs atbild konkrētu ciparu, vai komentē, ka diemžēl iespējas ir ierobežotas un var atļauties samaksāt tik un tik. Abi rīcības varianti ir iespējami, taču autoram nosaucot sev vēlamo cenu, ir lielāka iespēja šādu vai tai pietuvinātu atlīdzību saņemt. Tiesa, jāreķinās ar iespēju, ka medijs nevar/nevēlas šādu atlīdzību samaksāt un sadarbība pie šī raksta nenotiek. Ja autors jautā medijam iespējamo atlīdzības apjomu, lielāka iespēja, ka raksts tiks publicēts, taču atlīdzība sakrītīs ar redakcijas sākotnējo piedāvājumu. Diskusijā ar mediju pārstāvjiem izskanēja, ka viņi labprāt grib dzirdēt no autora konkrētu vēlamo summu, lai zinātu ar ko reķināties un izlemtu, vai var to piedāvāt.

Psiholoģiski vieglāk diskutēt par atlīdzības apjomu šķiet, ja iniciatīva par tekstu nāk no medija puses. Tas rada iespaidu, ka medijam ir vajadzīgs šis teksts. Pretējā gadījumā iniciatīva nāk pirmkārt no autora – kuram ir interese kaut ko uzrakstīt un publicēt par noteiktu tēmu. Šādā gadījumā var rasties iespaids, ka tas ir vajadzīgs pašam autoram, un tad redakcijai nav iemesla piedāvāt lielāku samaksu. Lai gan psiholoģiskais moments ir atšķirīgs, tomēr abos divos gadījumos, kad ir panākta sapratne, ka medijs būtu ieinteresēts šādu tekstu publicēt, autoram ir īstais brīdis darīt zināmu, cik lielu atlīdzību par cik garu tekstu viņš vēlas. Redakcijas to uztver normāli un labāk skaidri uzzina autora vēlmes, un tad vai nu var tās īstenot, nevar, vai puses vienojas par kompromisu.

Kāda publiciste stāsta pozitīvu pieredzi, piedāvājot tēmu no savas puses: „Vairākus mēnešus iepriekš zināju, ka braukšu uz Venēcijas biennāli. Piedāvāju trim medijiem, ka varētu par to uzrakstīt, un gribu par rakstu 100 eiro.” Viens no medijiem piekrita.

6.5. Autoru iespējas dažādos medijos

Autora iespējas pieprasīt un saņemt adekvātu atlīdzību par tekstu atkarīgas arī no konkrētā medija. Kopumā iespējas ir mazākas, ja medijam atbilst kāda no šīm četrām pazīmēm: *drukāts*, *ikdienas* (regulāri iznākošs), *pārnozarisks* (t.sk. ārpus kultūras), tajā raksta pamatā *štata autori*. Lielākas iespējas, ja medijam atbilst kāda no šīm četrām pazīmēm: tas ir *interneta*, *vienreizējs tematisks izdevums*, *nozārē specializēts*, tajā raksta tikai *ārštata autori*.

mazākas iespējas diskutēt par atbildību:	lielākas iespējas diskutēt par atbildību:
<i>drukāts</i>	<i>interneta</i>
<i>ikdienas</i>	<i>vienreizējs tematisks izdevums</i>
<i>pārnozārisks</i>	<i>nozārē specializēts</i>
raksta pamatā <i>štata autori</i>	raksta tikai <i>ārštata autori</i>

6. tabula. Autoru iespējas pieprasīt un saņemt adekvātu atbildību par tekstu atkarībā no medija tipa.

Medijs ir drukāts, regulāri iznākošs (ik dienas) un kultūra tajā ir tikai integrēta daļa no kopējā satura, kā arī saturu nodrošina primāri štata autori – šīs visas pazīmes atbilst dienas laikrakstiem – *Diena*, *Neatkarīgā Rīta Avīze*, *Latvijas Avīze*. Drukātos medijos, kas iznāk katru dienu, iespējas reaģēt uz ārštata autoru vēlmēm nav tik fleksiblas – kultūras žurnālistikas atalgojuma sistēma ir sajūgta kopā ar visas avīzes atalgojuma sistēmu, un atkāpes no iedibinātās atalgojuma sistēmas (eiro par noteiktu zīmju skaitu; vai fiksēta summa par noteiktu raksta tipu) nav tik ātri iespējamās, kā arī ir iesaistīts plašāks grāmatvedības un finanšu darbinieku loks, par ko nav teikšanas kultūras redakcijas atbildīgajam. Mazsvarīgi nav arī tas, ka drukāta ikdienas medija kultūras nodaļas redaktora pirmā atbildība ir nodrošināt kultūras lapas ar nepieciešamo apjomu un tikai pēc tam var pievērsties ārštata autoru finansiālo vēlmju salāgošanai ar budžeta iespējām, izvērtējot katra konkrētā materiāla unikalitāti.

Interneta medijos, kas nepublicē materiālus regulāri, katru dienu, ir lielāka elastība. Ir iespējams diskutēt par atbildības lielumu, atkarībā no pabeigtā raksta garuma. Drukātā medijā šī dimensija parasti atkrīt, jo rakstam ir jābūt noteiktā pasūtītāja garumā, lai tas būtu ievietojams attiecīgajā rubrikā un lappusē.

Vienreizējs, tematisks izdevums pretstatā regulāram izdevumam – iznāk salīdzinoši reti vai vispār ir unikāls; šai gadījumā medijs izplāno konkrētā izdevuma koncepciju, saturu un uzrunā konkrētus autorus, kas spēj nodrošināt šo unikālo saturu. Šādos gadījumos jau sākotnēji iebudžetētā un autoriem piedāvātā atbildība ir lielāka nekā par regulārajām publikācijām. Papildus tam autoram ir iespējams uzstādīt savas vēlmes, piemēram, piedāvāto 180 euro vietā artikulēt vēlmi pēc 350 eiro. Šādos gadījumos projektu īstenotāji parasti cenšas nākt pretī autora vēlmēm, lai nodrošinātu viņa unikālo pienesumu projektā. Tā nereti gadās, ka vienā mākslas projektā par vienāda apjoma un kvalitātes darbu tiek saņemta ievērojami atšķirīga atbildība. Kultūras periodika šai ziņā nav izņēmums. Tie kuri nejautā, nesaņem vairāk, jo kopējais projekta budžets ir ierobežots, savukārt projekta veidotāji šādu delikātu informāciju neizplata.

Reizi mēnesī līdz reizi dažos mēnešos iznākoši žurnāli atrodas šajā skalā pa vidu – ir laiks ilgākai satura plānošanai un darba pie žurnāla materiāliem, taču reiz žurnāls ir jānodod drukāšanai un budžets autoru honorāriem ir elastīgs, bet nav neierobežots.

Specializēts medijs iepretim *pārnozāriskam* līdzīgi kā iepriekšējā pāri vairāk novērtē autora unikālās zināšanas par tēmu, mazāk rūpējoties par apjoma aizpildīšanu, zinot, ka daži autori ir neaizvietojami. Tas paver plašāku iespēju lauku diskutēt par

adekvātu atlīdzību, ko rakstošie autori ne vienmēr izmanto. Tiesa, ne vienmēr specializētie mediji ir ieinteresēti noturēt autorus, kādas publicistes pieredze: “Agrāk publicējos žurnālā L., viņi maksāja normāli. Tad nomainījās galvenais redaktors. Mani atkal uzaicināja uzrakstīt rakstu. Uzrakstīju. Pēc tam skatos, kontā ieskaitīti 30 eiro. Es sazinājos ar redakciju un teicu, ka tas nav normāli, es nerakstīšu par 30 eiro, es to nevaru atļauties, es gribu, lai viņi maksā 100 eiro par rakstu. Kopš tā laika viņi vairs nav prasījuši man kaut ko uzrakstīt.”

No šī gadījuma var secināt vairākas lietas. Mainīts redakcijas sastāvs vai viens cilvēks atbildīgā pozīcijā var nozīmēt mainītu atlīdzības sistēmu, tāpēc ir vērts vienmēr pirms tam precizēt atlīdzību par rakstu. Dažos gadījumos redakcija nevar vai negrib maksāt autora pieprasīto atlīdzību par noteikta apjoma tekstu, un tad sagaidāms, ka tuvākajā laikā mediji ar šādu piedāvājumu pie autora paši nevērsīsies.

Visbeidzot autoram ir mazākas iespējas uzstāt uz sev vēlamu atlīdzību, ja pamata tekstu apjomu nodrošina *štata autori*, un ārštata autori kalpo kā izgreznojums saturiskai dažādībai. Medijos, kur visu vai lielāko daļu tekstu nodrošina ārštata autori, redakcija ir ieinteresēta iegūt tekstus un dēļ tā gatava vairāk sarunāties ar autoriem. Tajā pat laikā arī šāda medija redakcija ir ieinteresēta uzturēt visiem autoriem vienādus nosacījumus un atlīdzību. Līdz ar uzskatāmu vienlīdzību – kas kultūras nozarē diemžēl bieži tiek izteikts vārdos „mēs citiem nemaksājam vairāk” (vai vēl dramatiskāk, „mēs citiem arī nemaksājam”) – tas atvieglo administrēšanu. Katra atkāpe no principa ved pie nākamās atkāpes, līdz atlīdzību sistēma vairs nestrādā. Tātad, redakcijas, ir ieinteresētas paturēt atlīdzības esošajā „standarta” līmenī, gan nepietiekamo finanšu dēļ, gan ikdienas darba ērtību dēļ.

Gadījumā, ja autors nav gatavs rakstīt tekstu par mediju piedāvāto atlīdzību, taču redaktors tomēr vēlas saņemt rakstu tieši no šī autora, dažkārt iespējams vienoties par cita formāta, lielāku vai mazāku tekstu un par abām pusēm pieņemamu atlīdzību.

Medijs ļoti reti piedāvā autoram atlīdzības pielikumu par tekstu, ja autors pats nejautā. Situācijā, kad redakcijas rīcībā ir ierobežoti līdzekļi autoru atalgošanai, ar ko iespējama zināma fleksibilitāte, vairāk tiks samaksāts par ekskluzīviem un ļoti vajadzīgiem materiāliem, un autoriem, kuri par mazāku atlīdzību nav ar mieru rakstīt.

Pēc savas iniciatīvas medijs atlīdzību visiem autoriem var palielināt, ja ir budžeta pieaugums medijam kopumā un lēmums pacelt tieši autoru atlīdzības. Taču ņemot vērā, ka periodika parasti nav kultūras apakšnozares pirmā prioritāte KKF, pozitīvas izmaiņas finansējuma pieaugumā iespējamas tikai ar lielu skaidrošanas un lobēšanas darbu vai KKF budžeta pieaugumu. Medijam, kurš ir nostiprinājies savā nišā un regulāri saņem darbības nodrošināšanai finansējumu no KKF, raksturīgi palikt pie apmēram tādām pašām atlīdzībām, kā iedibināts – jo KKF komisija parasti piešķir tādu pašu finansējumu kā iepriekšējā gadā. Jāatzīmē, ka iespējams medija budžeta pieaugums, bet autoru atlīdzību palikšana iepriekšējā līmenī.

Ir piemēri, kas neapmierinošas atlīdzības dēļ autori atsaka publikāciju: “..man pažiņa attiecās dot medijam lielos krāšņos ceļojuma aprakstus par 50–100 eiro. Piebildīsim – ceļojuma izmaksas nav no medija.” Attiecīgā komunikācija beidzās ar to, ka redakcija nepiedāvāja citu variantu un raksts netika publicēts. Citā gadījumā autors atsaka rakstīt par atlīdzību, ko spēj piedāvāt kultūras medijs, jo “Ievas stāstos” viņš saņem trīs reizes vairāk, un “vienkārši nevar atļauties par mazāk” rakstīt. Šai gadījumā autors ir plaša profila speciālists, kas dara dažādus darbus savā kultūras apakšnozarē, un tas nodrošina zināmu elastību darba piedāvājumu izvēlē. Reāla vai ticama alternatīva, kad autors var šo rakstu nerakstīt vai atdot citam medijam par labāku cenu, palielina iespējas saņemt lielāku/ prasīto atlīdzību.

6.6. Autoru pašvērtējums un interešu pārstāvība

Izvērtējot komunikāciju ar rakstošajiem autoriem kopumā, var secināt, ka zemā atlīdzība veicina zemu nozares pašvērtējumu, zemu sava darba nozīmības apzināšanos. Kā viens no neadekvātā atalgojuma normalizēšanas veidiem ir neuzskatīt to par *īstu darbu*, bet par *hobiju*. Tas ļauj saglabāt pašcieņu un nekonfrontēt sevi un redaktorus ar jautājumu par zemo honorāru neatbilstību ieguldītajam darbam. Šāda attieksme diemžēl ir ne vien nozares izpratni deformējoša, bet arī paver plašas iespējas ekspluatācijai, kā apdraud arī periodikas kvalitāti – būdama neapmaksāta nodarbe, kultūras periodikas kvalitātes ziņā arī nereti sanāk pašdarbnieciska; kas savukārt vēl tālāk pazemina nozares prestižu un iespējas argumentēt par lielāka finansējuma nepieciešamību.

Rets piemērs, kur kultūras periodikā strādājošs autors spēj, saglabājot pašcieņu, formulēt sava darba nozīmību un pamatot ieguldīto darba apjomu, ir informanta F. sacītais:

“Es, piemēram, vairs nepieņemu lūgumus ... kur man atsūta epastu – vai vari uzrakstīt lielo rakstu par XXX, mums vajag divu nedēļu laikā.

Nu sveiki. Kā var tapt kvalitatīvs raksts par klasiķi divu nedēļu laikā no šodienas? Katram ir savi plāni, man ir apmēram gadu uz priekšu saplānoti termiņi konferenču referātiem, rakstiem un recenzijām, un pieņemu, ka jēdzīga "garā" raksta sarakstīšana par "klasiķi" man paņemtu kādu mēnesi, ieskaitot minimālu pētniecisko darbu vismaz apzināt / pārskatīt, ko tad citi par viņu jau rakstījuši.

Attiecīgi par šādu laika un darba ieguldījumu es sagaidītu 300 – 500 eiro atlīdzību, jo tas ir praktiski mēnesis darba. To es tabulā ieliku pie "pētnieciska raksta". Jo, manuprāt, ir liela atšķirība – vai es uzrakstu bloga tipa "viedokli" ... vai es tiešām domāju un strādāju ar tēmu zinātniskā līmenī... Tas pats par recenzijām. Tas ir nopietns darbs, izvērtēt izstādi un izslīpēt rakstu stilistiski un tik tiešām kaut ko pateikt, ārpus "izcila izstāde" vai "draņķis".”

Rakstošo autoru savstarpējā sadarbība ir ierobežota, ko nosaka arī periodikas darba individuālais raksturs. Tas apgrūtina kopēju principu ieviešanu un ievērošanu, piemēram, attiecībā uz atlīdzību par tekstiem. Latvijā ir divas žurnālistu pārstāvošas organizācijas – *Latvijas Žurnālistu savienība* un *Latvijas Žurnālistu asociācija* – taču to aktivitātēm žurnālistu interešu pārstāvībā ir tikai pastarpināta pozitīva ietekme uz kultūras periodikas jomā strādājošajiem, galvenokārt tāpēc, ka kultūras periodikā strādājošie ir ārštata autori, atšķirībā no žurnālistiem, kas pārsvarā gadījumu ir faktiskās darba attiecībās ar vienu darba devēju.

Kopumā rakstošo autoru vidū novērojama vāja spēja solidarizēties un ietekmēt esošo situāciju. Šādu pozicionēšanos var skaidrot ar: savu tiesību un iespēju nepārzināšanu; sajūtu, ka neko jau mainīt nevar; periodikas kā hobija uztveri; pārslodzi (nav laika savu interešu papildus lobēšanai); pienākumu fragmentāciju (strādāšana vairākos darbos).

7. Redakciju atalgojums

Šajā nodaļā apskatīts redakciju atalgojums kultūras periodikas projektiem no KKF finansējuma. No KM līdzfinansētajiem 3 pārnozāriskajiem kultūras medijiem – *Kultūras Diena*, *Satori*, *Latvijas Avīzes* izdevums *Kultūrzīmes* – tikai *Kultūras Diena* daļēji redakcijas izmaksas sedz no KM piešķirtā finansējuma. Par privāto līdzfinansējumu redakciju darbības nodrošināšanai kultūras mediji nesniedz detalizētu informāciju ne KM, ne KKF atbalstītajos projektos, lai būtu iespējams izdarīt par to secinājumus.

Ir visai liela dažādība, kā KKF projektu tāmē iesniedzēji atšifrē redakcijas atalgojumu, tāpēc precīzu salīdzinošu ainu iegūt nav iespējams. Bieži norāda tikai kopējo finansējumu, kas paredzēts „redakcijas izdevumiem”, neatšifrējot uz cik numuriem, cik cilvēkiem, par kādiem pienākumiem šis atalgojums ir. Dažkārt tiek norādīts autoru un redakcijas finansējums kopā pozīcijā „autoratlīdzības”; citreiz tāmē norādīti tikai „redakcijas izdevumi”, taču atsevišķi neparādās atlīdzības autoriem, no kā varētu secināt, ka autoru izmaksas ir iekļautas tajā pašā pozīcijā. Daži mediji tāmēs nenorāda redakcijas finansējumu, kas liek minēt, vai redaktoriem netiek maksāts, vai redaktoru atlīdzība ir par konkrētiem rakstiem tāpat kā ārštata autoriem. Savukārt tie mediji, kas redakcijas izmaksas sedz ne no KKF finansējuma, bet cita līdzfinansējuma, vispār nenorāda reālās redakcijas izmaksas KKF iesniegtajā projektā.

No visiem mediju projektiem tikai četros projektos ir skaidri aprakstītas redakcijas sastāva pozīcijas un katra pienākumi un atlīdzība par mēnesi/numuru: *Teātra Vēstnesis*, *Domuzīme*, *Satori*, *Punctum*. Citur redakcijas pienākumi ir norādīti kopumā un nosauktas darbojošās personas. Šāda aptuvenība varētu būt skaidrojama ar to, ka KKF komisijas neprasa sīkāku tāmes detalizāciju, un lielo pozīciju uzrādīšana nodrošina vairāk elastības finansējuma sadalē atbilstoši padarītajam, kā arī atkrīt jautājumi par katras apakšpozīcijas pamatotību.

Redakciju faktiskais atalgojums par darbu ir ļoti dažāds. Salīdzinājumu aprūstina vairāki apstākļi:

(1) daļa mediju iznāk katru mēnesi, citi reizi vairākos mēnešos, bet interneta mediji vēl biežāk,

(2) daļa mediju norāda tikai „radošās redakcijas” izdevumus, citi mediji pieprasa un saņem finansējumu arī izmaksām ko veido maketētājs, žurnāla mākslinieks, korektors, tulkotājs, mārketingu un grāmatvedība.

Vairums drukāto kultūras mediju iznāk reizi vairākos mēnešos (vienīgi Rīgas Laiks iznāk katru mēnesi), tāpēc tur atlīdzība uzrādīta par numuru. Taču jāņem vērā, ka redaktoram jāstrādā arī tajos mēnešos, kad žurnāls neiznāk. Interneta medijiem atlīdzība tiek uzrādīta par mēnesi, taču arī šeit tiešs salīdzinājums nav iespējams, jo rakstu intensitāte dažādos interneta medijos atšķiras – no dažiem rakstiem mēnesī līdz diviem rakstiem katru dienu.

KKF finansējums redakcijas bruto atalgojumam uz vienu numuru drukātajiem medijiem ir robežās no 2000 līdz 3000 eiro (*Mūzikas Saule*, *Teātra Vēstnesis*, *Studija*, *Domuzīme*, *Veto magazine*, *Latvijas Architektūra*). Žurnālam *Latvju Teksti* redakcijas izmaksas bija 5000 eiro uz numuru, taču kopš 2016. gada žurnāls vairs neiznāk. *Rīgas Laika* redakcijas izmaksas nav zināmas, jo tās tiek segtas no cita līdzfinansējuma.

Interneta medijiem redakcijas bruto atalgojums mēnesī ir robežās no 400 līdz 900 eiro (*Foto Kvartāls*, *Punctum*, *kroders.lv*, *Kino Raksti*), un redakcijā tipiski strādā divi vai trīs cilvēki. Uz šī fona atšķiras interneta žurnāls *Satori*, kam redakcijas izmaksas ir lielākas un pielīdzināmas ik dienu iznākoša medija redakcijas izmaksām.

Aptaujas dati un KKF iesniegtie kultūras mediju projekti uzrāda, ka drukātajos medijos galvenais redaktors par numuru saņem vidēji 500-700 eiro uz rokas, interneta medijos redaktors mēnesī saņem vidēji 200-300 eiro uz rokas.

Rēķinot redakcijas izmaksas iepretim autoru izmaksām, situācija ir ļoti dažāda. Ir mediji, kur redaktors (vai vairāki) saņem 200 eiro bruto mēnesī un lielākā daļa kopējā finansējuma ir autoru honorāriem. Un otrā skalas galā ir mediji, kur redakcijas izmaksas veido dažus tūkstošus eiro mēnesī, un autoru honorāru fonds ir proporcionāli mazāks. Rēķinot izmaksas „viens autora raksts / redaktora atlīdzība mēnesī” šī attiecība dažādos medijos svārstās no 1/3 līdz 1/25.

No vairākiem medijiem tika dzirdēts, ka KKF komisija vai nozares kurators nelabvēlīgi izturas pret sociālo nodokļu jeb valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu (VSAOI) iekļaušanu redakcijas atalgojumā. Šāda attieksme saprotama, jo nepietiekama finansējuma apstākļos tās ir papildus izmaksas. Tomēr redaktora darbs, ja tas ir regulārs, pastāvīgs ikdienas darbs, vairāk atbilst darba ņēmēja statusam, un VSAOI iekļaušana būtu adekvāta. Katrā ziņā lēmumam pieprasīt tāmē VSAOI izdevumus jābūt projektu iesniedzēju ziņā, un nebūtu pareizi tos noraidīt kā „nepamatotus” vai „uzpūstus” ciparus.

8. Pētījuma secinājumi

1. **Valsts finansējuma nozīme.** Valsts finansējums Latvijā veido galveno kultūras periodikas budžeta daļu. Tikai daži kultūras mediji uzrāda nozīmīgu privāto līdzfinansējumu, taču pat tie nevarētu iznākt bez valsts atbalsta. Līdz ar to valsts finansējums šobrīd un pārskatāmā nākotnē ir vienīgais modelis, kas var nodrošināt kultūras publicitikas pastāvēšanu Latvijā.

2. **Tirgus situācija.** Tikai visai nosacīti var runāt par tirgus situāciju kultūras periodikas nozarē. Trīs galvenie šī tirgus dalībnieki ir: finansējuma piešķirējs (valsts KM personā vai KKF komisija), kultūras medijs (redakcija), rakstošie autori. Kultūras medijs ir spiests pieņemt konkursā piešķirtu finansējumu, kas lielākoties ir nepietiekams kvalitatīva rezultāta sasniegšanai. Alternatīva ir pārtraukt iznākšanu, ko vairāki kultūras mediji 2009. līdz 2011. gadā izdarīja. Rakstošie autori var aktīvi prasīt no kultūras medija adekvātu atlīdzību par rakstiem, ko nepietiekama finansējuma apstākļos redakcija nespēj sniegt. Daļa autoru pārstāj rakstīt vispār, pārējie raksta par atlīdzību, kas ir zem pašizmaksas. KKF komisijas piešķir finansējumu kultūras medijiem, vadoties no nozares iespējām pārējo projektu kontekstā, nevis izejot no kvalitatīvam rezultātam nepieciešamā finansējuma apjoma. KM aktīvi neiesaistās kultūras periodikas jomas pārraudzībā un vēlamo un sasniegto rezultātu novērtējumā. Rezultātā, ja vispār iespējams runāt par tirgus situāciju kultūras periodikā Latvijā, tad KM un KKF ir galvenais institucionālais faktors, kas ar maziem finansējuma piešķirumiem nostiprina atlīdzības, kas ir zem pašizmaksas.

3. **Kultūras periodikas jomas pašvērtējums.** Apstākļos, kad kultūras periodikai piešķirtais finansējums ir nepietiekams, lai nodrošinātu kvalitatīvu saturu un taisnīgu atlīdzību redaktoriem un autoriem, deformējas arī pati jomas izpratne. Liela daļa redaktoru atzīst, ka nevar to uzskatīt par darbu, jo no tā izdzīvot nevarētu. Ilgstoši neadekvātais atalgojums izraisījis situācijas *normalizāciju* – periodikā strādājošiem grūti pateikt, cik būtu adekvāta atlīdzība, un savu darbu periodikā viņi dēvē par *hobiju*. Tas degradējoši ietekmē jomas pašvērtējumu, spējas pārstāvēt savas intereses, tā vēl vairāk mazinot kultūras periodikas kvalitāti un sabiedrības ieguvumu.

4. **Kultūras periodikas statuss citu kultūras nozaru vidū.** Kultūras apakšnozares apzinās profesionāla kultūras medija nozīmību, ko apliecina fakts, ka ikkatrā KKF nozarē tiek atbalstīts vismaz viens, parasti vairāki kultūras periodiskie izdevumi. Ņemot vērā kultūras mediju salīdzinoši lielās tāmes pārējo projektu un nozares kopējā finansējuma kontekstā, šis atbalsts liecina par stratēģisku, ilgtermiņa izvēli. Katras nozares gaidas pret to pārstāvošo kultūras izdevumu ir milzīgas, un vēlme, lai to aptveroši un kvalitatīvi aplūkotu un atspoguļotu, ļoti liela. Reizē kultūras mediju redakcijas apzinās, ka viņi nav nozares primārā prioritāte – finansiālu satricinājumu brīdī nozare var izlemt pārtraukt tos finansēt, saglabājot finansējumu radošajam procesam, kā tika pieredzēts 2009. gadā. Tas rada konstantu nedrošību par nākotni, plānošanu tikai īstermiņā, neticību savām spējām būtiski ietekmēt situāciju.

5. **Atalgojuma līmenis kultūras periodikā.** 2015. gadā KKF finansējums kultūras periodikai vēl arvien ir par 45% mazāks nekā 2009. gadā, visvairāk

ietekmējot tieši radošās izmaksas – redakciju un autoru atlīdzības, jo tipogrāfijas un izplatīšanas izmaksas ietaupīt nav iespējams. Atalgojuma līmenis ir tik neatbilstošs ieguldītajam darbam, ka liela daļa autoru to dara kā *hobiju*. Lai uzturētu kultūras periodikas kvalitāti, būtiski ir paaugstināt atlīdzību – gan autoriem, gan redaktoriem. Palielinoties kultūras periodikas finansējumam, primāri nepieciešams palielināt atlīdzības esošajos kultūras medijos, nevis radīt jaunus, slikti apmaksātus kultūras medijus.

6. **Nepieciešama skaidra autoru atlīdzības sistēma.** KKF un KM rīkotajos projektu konkursos būtu vēlams iekļaut prasību norādīt atlīdzības autoriem par noteikta garuma un noteikta tipa rakstiem, kā *recenzija, sleja, eseja, viedoklis, komentārs, intervija, pētniecisks raksts* u.c. No 2015. / 2016. gadā KKF atbalstītajiem kultūras periodikas projektiem tikai trīs iesniedzēji bija saprotami norādījuši, cik lielas ir autoru atlīdzības un pēc kādiem principiem tās tiek noteiktas. Tas dotu ekspertu komisijai iespēju izvērtēt, vai projektā vispār ir paredzēts atlīdzināt autoriem par tekstiem, vai atlīdzības ir adekvātas un cik to lielums ir samērīgs kopējā projekta tāmē, un vai projekta finansējums ir pietiekams lai pamatoti sagaidītu kvalitatīvu rezultātu.

Autoru atlīdzību lielumu nefiksēšana projekta pieteikumā pasliktina autoru iespējas pieprasīt un saņemt taisnīgu atlīdzību par darbu, jo autors ir mazāk informētā puse par projekta budžetu. Atsevišķos gadījumos mediji neinformē par atlīdzības lielumu vispār, autors to uzzina, parakstot pieņemšanas nodošanas aktu. Autoru atlīdzību apjomu norādīšana palielinās autoru informētību, iespējas saņemt adekvātāku atalgojumu, uzlabosies kultūras periodikas profesionalitāte un jomā strādājošo pašvērtējums.

7. **Kultūras ministrijas finansējums un politika kultūras periodikas jomā.** KM finansē programmu pārnozarisksiem kultūras medijiem. Šis finansējums ir salīdzinoši neliels, 70 000 eiro, taču būtisks, lai pārnozarisksie kultūras mediji varētu nodrošināt kvalitatīvu saturu. Pēc finansējuma piešķiršanas KM neiejaucas mediju satura veidošanā, uzraugot vien paveiktā atbilstību līgumā noteiktajām kvantitatīvajām prasībām. KM proaktīvas politikas trūkums kultūras mediju jomā, kas no vienas puses nodrošina mediju redakcionālo neatkarību, reizē arī apdraud kultūras mediju pastāvēšanu, atstājot visu tirgus ziņā. KM piešķirtais līdzfinansējums deleģējuma līguma ietvaros dažkārt ir nepietiekams, lai kvalitatīvi izpildītu līgumā uzdotās funkcijas. Atsevišķos gadījumos finansējuma piešķiršanas un izlietojuma nosacījumi no KM puses veicina un nostiprina nesamērīgi zemu atlīdzību par autoru darbu kā *tirgus cenu*.

Pastāvošā pārnozaru kultūras mediju līdzfinansēšana caur KM konkursu, nevis no KKF budžeta ir visatbilstošākais mehānisms, jo tā ir regulāra, ilgtermiņa, valstiski nozīmīga kultūrpolitikas aktivitāte. Šo programmu KM būtu nepieciešams saglabāt un stiprināt, izvērtēt līdzšinējos saturiskos rezultātus un faktiski nepieciešamo finansējumu līdz 150 000 eiro, lai varētu īstenot deleģētās funkcijas, sniedzot sabiedrībai pieejamu, kvalitatīvu saturu kultūras medijos, un nodrošinātu adekvātu atlīdzību nozarē strādājošajiem autoriem.

8. **Interesešu pārstāvniecība kultūras periodikas nozarē.** Jomas specifika, kad vairums kultūras mediju darbojas savā kultūras apakšnozarē un par finansējuma piešķiršanu tiem lemj šīs nozares KKF komisija, neveicina kultūras mediju horizontālu sadarbību savu interesešu pārstāvniecībā. Rakstošo autoru savstarpējā sadarbība ir vēl ierobežotāka, ko nosaka arī periodikas darba individuālais raksturs. Tas apgrūtina kopēju principu ieviešanu un ievērošanu, piemēram, attiecībā uz atlīdzību par tekstiem. Latvijā ir divas žurnālistus pārstāvošas organizācijas – *Latvijas Žurnālistu savienība* un *Latvijas Žurnālistu asociācija* – taču to aktivitātēm žurnālistu interesešu pārstāvībā ir tikai pastarpināta pozitīva ietekme uz kultūras periodikas jomā strādājošajiem, galvenokārt tāpēc, ka kultūras periodikā strādājošie ir ārštata autori, atšķirībā no žurnālistiem, kas pārsvarā gadījumu ir faktiskās darba attiecībās ar vienu darba devēju.

9. **Nozares vienošanās par pārmaiņām.** Lai īstenotu pozitīvas pārmaiņas kultūras periodikas nozarē, nepieciešama nozares vienošanās par esošo situāciju, vēlamo stāvokli, un soļiem, ko visi kopā būtu gatavi veikt. Trīs galvenie nozares dalībnieki ir: kultūras mediji (redakcijas); rakstošie autori; KM un KKF kā finansējuma piešķirējs (pārstāv sabiedrības intereses). Nozares stiprināšanā būtiska ir visu trīs pušu iesaiste:

- lielāka sadarbība kultūras mediju vidū savu interesešu pārstāvībā;
- augstāka informētība, solidaritāte un savu tiesību aizstāvēšana starp rakstošajiem autoriem;
- aktīvāka KM un KKF iesaiste, vērtējot kultūras periodikas kvalitāti, attīstības virzienus un sniedzot nepieciešamo institucionālo un finansiālo atbalstu.

Ņemot vērā, ka efektīvas sadarbības pamatā ir nevis formāla vienošanās, bet iesaistīto pušu pārliecība, ka dialogā ieguldītais laiks nesīs augļus, tad perspektīvā vēlams izveidot trīspusēju sadarbību, kur apspriest kultūras periodikas aktuālās lietas; pirmais solis varētu būt sadarbības formāta izveide starp KM un kultūras periodikas medijiem.

Pētījuma ietvaros iezīmējās divi praktiski īstenojami soļi, kam kopumā ir atbalsts rakstošo autoru un kultūras mediju vidū:

- *labās prakses* apstiprināšana attiecībā uz autoru atlīdzībām;
- KKF mērķprogramma „Pētnieciskā kultūras žurnālistika”.

Par to vairāk pētījuma 9. nodaļā *Rekomendācijas kultūras periodikas situācijas uzlabošanai*.

9. Rekomendācijas kultūras periodikas situācijas uzlabošanai

9.1. Kultūras periodikas nozares vienošanās par labo praksi

Kvalitatīvas mediju telpas veidošana ir visas Latvijas sabiedrības interesēs, un kvalitatīvs kultūras procesu atspoguļojums ir nepieciešams arī pašiem kultūras profesionāļiem.

Gan mediju aptauja, gan rakstošo autoru aptauja parāda, ka visi kultūras periodikā strādājošie apzinās, ka pašreizējais atlīdzību līmenis ir neadekvāts, lai varētu sagaidīt kvalitatīvu rezultātu. Lai situāciju mainītu, ir nepieciešama kultūras periodikas nozares vienošanās, kas ietver vairākus soļus:

- atzīšana, ka pašreizējā finansu situācija nav adekvāta un ilgtspējīga,
- vienošanās par *labo praksi*, kuras īstenošanā vienlīdz atbildīgas ir visas trīs iesaistītās puses: kultūras mediju redakcijas, rakstošie autori, finansējuma piešķirēji (KM un KKF komisijas),
- rekomendējošu atlīdzību vadlīniju noteikšana.

Rekomendējam kā pirmo soli *labajai praksei* 2016. līdz 2018. gadam:

- noteikt autoru atlīdzību 70 līdz 100 eiro neto par 6000 – 8000 zīmju garu tekstu (*recenzija, sleja, eseja, viedoklis, komentārs* u.c.),
- noteikt autoru atlīdzību 200 – 400 eiro neto par 12000 līdz 25000 zīmju garu tekstu (*pētniecisks raksts*).

Šādas atlīdzības būtu kompromiss attiecībā pret adekvāto atlīdzību autoru vērtējumā, toties ir *finansiāli iespējamās*, ņemot vērā pašreizējās KKF un KM ierobežotās budžeta iespējas. Vairākiem kultūras medijiem jau šobrīd atlīdzību apjoms ir rekomendāciju līmenī, 70 līdz 100 euro par rakstu. Labās prakses ieviešana (un papildu finansējums) uzlabotu situāciju tieši sliktāk finansētajos kultūras medijos, sīkāk par finansu ietekmi skatīt pētījuma sadaļā 9.3. *Labās prakses finansiālā ietekme*.

Pēc nozares vienošanās atlīdzību vadlīnijas varētu izmantot gan KM konkursos, gan KKF konkursos kultūras periodikas izdevumiem. Vadlīnijām ir rekomendējošs raksturs. Minēto vadlīniju ieviešana atvieglos situāciju gan medijiem (projektu iesniedzējiem), gan projektu vērtētājiem. Projektu iesniedzējiem būs iespējams norādīt adekvātas izmaksas, nebaidoties, ka tiks pārmests par uzpūstām tāmēm. Projektu vērtētājiem būs iespēja piešķirt projektam finansējumu pienācīgā apjomā (vai nepiešķirt vispār) un pieprasīt kvalitatīvu rezultātu.

9.2. KKF mērķprogramma “Pētnieciskā kultūras žurnālistika”

Pētījuma dati uzrāda, ka visas kultūras apakšnozares apzinās pētniecisku rakstu nozīmību. Līdzās kultūras atspoguļojumam, ko nodrošina recenzijas, notikumu apskati, intervijas, tikpat būtiska kultūras žurnālistikas loma ir procesu analīze, diskusiju rīkošana, problēmu un attīstības virzienu izgaismošana.

Šāda žurnālistika prasa tādu finansu resursu ieguldījumu, kam medijiem šobrīd pietrūkst līdzekļu. Līdzšinējā prakse pasūtīt autoriem pētnieciskus un analītiskus rakstus, kas prasa vairāku nedēļu un pat mēnešu izpēti, taču maksāt par tiem kā par neliela apjoma recenziju, nav ilgtspējīga, jo autori nevar to atļauties. No tā izriet mediju satura vienkāršošana, notikumu apskatu, preses relīžu un ātru recenziju dominēšana. Visi kultūras mediji tomēr cenšas saglabāt arī kvalitatīvu, pētniecisku žurnālistiku, taču šādi materiāli top uz redakcijas un rakstošo autoru entuziasma pamata, un netiek adekvāti atlīdzināti.

Kultūras medijiem pieejamais finansējums ir tik ierobežots, ka tā ietvaros atrast papildus līdzekļus adekvātai pētnieciskās žurnālistikas finansēšanai nav iespējams. Pašreizējā vidējā atlīdzība par pētniecisku rakstu 50 – 120 eiro ir pārāk lielā atšķirībā no adekvātā intervāla 200 – 400 eiro neto par 12000 līdz 25000 zīmju garu pētniecisku rakstu.

Tāpēc ierosinām izveidot atsevišķu KKF mērķprogrammu pētnieciskajā kultūras žurnālistikā ar finansējumu 60 000 eiro. Mērķprogrammas mērķis: Aktuālu profesionālās mākslas, kultūras, kultūrpolitisku un sabiedriski nozīmīgu tēmu pētniecība visās kultūras nozarēs, kā arī pārnozariem pētījumi un to atspoguļojums kultūras periodikā. Projektu iesniedzēji būtu autori, sadarbībā ar kultūras medijiem. Līdzās pētniecībai, kā nepieciešams priekšnosacījums būtu pētījumu rezultātu publiskošana. Šāda mērķprogramma ar salīdzinoši nelielu, bet mērķētu finansējumu sniegtu būtisku ieguldījumu Latvijas kultūrtelpas attīstībā, gada laikā nodrošinot 100 – 150 pētnieciskus rakstus par kultūras nozarei un sabiedrībai aktuālām tēmām.

Arī “Pētījums par Valsts kultūrkapitāla fonda kultūras nozaru finansējuma sadalījumu” iezīmēja *kultūras pētniecību* kā ļoti būtisku jomu, ko pašreizējā KKF modelī būtu nepieciešams vairāk veicināt.³

³ SIA “Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija” & Latvijas Kultūras akadēmijas Zinātniskās pētniecības centrs. Rīga, 2015. “Pētījums par Valsts kultūrkapitāla fonda kultūras nozaru finansējuma sadalījumu”. 165.-166.lpp.

9.3. Labās prakses finansiālā ietekme

Pēc kultūras mediju sniegtajām aplēsēm labās prakses finansiālā ietekme papildus jau esošajam finansējumam būtu šāda:

Kultūras medijs	KKF mērķprogramma		Redakcijas izmaksas, gadā
	200 - 400 eiro neto par <i>pētniecisko rakstu</i> (12000 -25000 zīmes)	70 - 100 eiro neto par <i>īso rakstu</i> (6000 -8000 zīmes)	
A4D	2000,00	2000,00	
A12	4800,00	6600,00	
Arterritory.com	7500,00	atlīdzības jau ir šādā līmenī	
Dance.lv	2400,00	8000,00	
Domuzīme	1000,00	6500,00	3000,00
Echo Gone Wrong	8000,00	atlīdzības jau ir šādā līmenī	
Foto Kvartāls	1800,00	8400,00	
Kino Raksti	4800,00	6000,00	
Kultūras Diena	nesniedza datus	nesniedza datus	
Latvijas Arhitektūra	nesniedza datus	nesniedza datus	
Mūzikas Saule	2800,00	10500,00	6000,00
Punctum	3200,00	9300,00	5280,00
Rīgas Laiks	nesniedza datus	2664,00	
Satori	5966,00	28819,00	
Studija	3000,00	1950,00	5400,00
Teātra Vēstnesis	4000,00	4000,00	
kroders.lv	4000,00	4000,00	
Latvijas Avīzes izdevums Kultūrziņas	6000,00	4000,00	
Veto Magazine	7200,00	4800,00	7200,00
KOPĀ, eiro	68466,00	107533,00	26880,00

7. tabula. Labās prakses finansiālā ietekme.

Pētnieciskajiem rakstiem KKF mērķprogrammā “Pētnieciskā kultūras žurnālistika” nepieciešamā kopējā summa 68 466 eiro. Šādā mērķprogrammā ieinteresēti 16 no 19 aptaujātajiem kultūras medijiem, gan kultūras apakšnozarū, gan pārnozarišķie izdevumi.

Īsajiem rakstiem atlīdzībām papildus būtu nepieciešami 107 533 eiro. Ņemot vērā, ka 28 819 eiro no tā veido interneta žurnāla *Satori* papildus nepieciešamais finansējums, atlikušajiem kultūras medijiem nepieciešamā kopējā summa 78 714 eiro salīdzinoši nav liela. Vairāki mediji norāda, ka atlīdzības jau ir šādā līmenī: *Arterritory.com*, *Echo Gone Wrong*, daļēji arī *Rīgas Laiks*.

Redakcijas izmaksas. Pētījuma laikā vairums kultūras mediju norādīja, ka, paceļot autoru atlīdzības līdz adekvātam līmenim, jāpalielina arī redakciju atalgojums, kas šobrīd ir neatbilstošs ieguldītajam darbam. Tabulā sniegti dati no 5 medijiem, kuri īpaši uzsvēra redakcijas finansējuma palielināšanas nepieciešamību darbības nodrošināšanai. Aicinām KKF komisijas izvērtēt arī pārējo kultūras mediju redakciju atalgojuma atbilstību. (Vairāk par redakciju vidējo atalgojumu pētījuma 7. nodaļā *Redakciju atalgojums*.)

10. Pētījumā izmantotie jēdzieni un saīsinājumi

Kultūras medijs – periodiski iznākošs, drukāts vai interneta, kādas kultūras apakšnozares vai pārnozarisks izdevums, kas atspoguļo profesionālās mākslas un kultūras procesus un analizē plašākas kultūras, sabiedriskas un sociālpolitiskas tēmas. Kā sinonīms *kultūras medijam* lietots arī *izdevums*.

Kultūras periodika – kultūras nozare, kas aptver Latvijā pastāvošos kultūras medijus.

Publicists – ārštata autors, kurš kultūras medija redakcijas pasūtījumā veido publikāciju (piemēram, recenziju, pētniecisku rakstu, interviju, viedokli, eseju u.c.). Kā sinonīms *publicistam* lietots arī *autors* un *rakstošais autors*.

KM – Kultūras ministrija

KKF – Valsts kultūrkapitāla fonds